

СВЕТИ ЈОВАН ДАМАСКИН

ТАЧНО ИЗЛАГАЊЕ
ПРАВОСЛАВНЕ ВЕРЕ

СА ПРЕДГОВОРом И КОМЕНТАРИМА
АЛЕКСАНДРА БРОНЗОВА

Бијељина
2018.

С БЛАГОСЛОВОМ
ЊЕГОВОГ ПРЕОСВЕШТЕНСТВА
ГОСПОДИНА ФОТИЈА
ЕПИСКОПА ЗВОРНИЧКО-ТУЗЛАНСКОГ

СИОН
ИЗДАВАЧКА КУЋА ЕПАРХИЈЕ
ЗВОРНИЧКО-ТУЗЛАНСКЕ

Уредник:
протођакон Бојан Чечар

Наслов изворника:
„Святой Иоанн Дамаскин -Точное изложение
православной веры - съ предисловиемъ, примечаниями
и указателями магистра богословия Александра Бронзова”

С.-Петербургъ, 1894.
Репринт: Москва - Ростов на Дону, 1992.

Превод са руског: Слободан Продић

Тираж:
500 примерака

© Епархија зворничко - тузланска, 2018. Сва права задржана. Сходно одредбама Закона о ауторским правима ову књигу у целини или деловима није дозвољено умножавати или преносити електронским или механичким средствима, укључујући фотокопирање и снимање, нити је дозвољено похрањивати је у меморију компјутера или је на било који начин дистрибуирати без писменог одобрења носиоца права.

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА

Име светог Јована Дамаскина познато је у читавом хришћанском свету како због његовог врлинског живота и истрајности у исповедању православне вере.¹ Његово име познато је у читавом хришћанском свету и због његових писаних дела. Његови сачувани радови били су, јесу и биће полазна основа за небројене генерације богослова који се у свом научном раду желе дотаћи не само питања из домена догматског богословља, него и из небројених других области. Знајући вредност његових писаних дела, слободно можемо рећи да народи који на свом матерњем језику имају преводе списа које је сачинио овај учитељ Цркве имају непроцењиво богатство и својеврсно непролазно наслеђе којим ће се користити генерације будућих хришћана.

Понекад је заиста потребно само мало труда да, уз Божију помоћ, светло дана угледа и превод једног од сачуваних списа светог Јована Дамаскина. Књига која је пред нама по први пут је, са благословом епископа Фотија (Сладојевића), објављена током 2008. године у оквиру издавачке делатности Епархије далматинске. Због непроцењиве важности и небројених корисних података које читаоци могу сазнати кроз странице овог списка, први тираж ове књиге у највећем броју постао је део библиотекâ ученика и студената наших богословских школа. Данас, деценију касније, промислом Божијим, стекли су се услови да се ово дело поново нађе пред читаоцима и да им буде на корист у сваком смислу речи.

Како је објављивање новог издања било које књиге прилика да се учини корак више у обогаћењу садржаја исте, искористићемо могућност да наведемо и неколико заиста најосновнијих напомена о личности чији нам је рад послужио као полазна основа за ово наше, српско издање „Тачног излагања православне вере”.

---

¹ Данас на српском језику, како у штапманом, а исто тако и у електронском формату, постоји приличан број дела кроз које се, свако ко то жели, може упознати са животом овог угодника Божијег. Не улазећи подробније у изношење биографских података везаних за светог Јована Дамаскина, изузетно образованог човека, монаха у манастиру Светог Саве Освећеног, исповедника Православља коме је због непоколебљивог става када је у питању заштита једине исправне вере у једном тренутку, по заповести цара Лава Исавријана, одсечена десна рука, а која је потом, након дубоке и искрене молитве светога пред иконом Пресвете Богородице, поново срасла и тако, на чудесан начин, светом Јовану Дамаскину пружена могућност да, између осталог, настави са писањем својих дела, о свему томе и о још небројеним детаљима везаним за његов живот и дело ми, уз мало труда, можемо прочитати у житијима и различитим студијама која говоре о њему. Не желећи да проширујемо обим ове књиге читаоцима препоручујемо да се са светим Јованом Дамаскином упознају и кроз речи записане у: *Свети Јован Дамаскин* - <http://www.spc.rs>; *Јован Дамаскин* - <http://www.pravoslavje.net>; Е. Лаут, *Свети Јован Дамаскин*, Епархија горњокарловачка, 2010...

Александар Александрович Бронзов рођен је 1858. године у граду Белозерск. У родном граду завршио је основну школу која је постојала при тамошњој цркви. Са допуштењем родитеља и са препоруком свог парохијског свештеника који је у младом Александру препознао будућег великог руског богослова, уписао је и завршио Богословију у Новгороду. Потом је уписао и завршио Духовну академију у Петрограду. Од 1884. године почео је да ради као предавач у Курску, тамошњој Богословији. Две године касније почиње да ради као професор грчког језика у петроградској Богословији. Неколико година касније постаје и предавач у Духовној академији у Петрограду. Осим као предавач богословских предмета, Александар Александрович Бронзов остаће запамћен и као врстан познавалац грчког, хебрејског и немачког језика. Овај дар у свој својој пуноћи пројавиће се управо када су у питању његови преводи дела светог Јована Дамаскина. Наиме, Александар Александрович Бронзов, примећујући недостатке ранијих издања светоотачке литературе на руском језику, прихватио се труда да кроз њему доступне изворнике начини нове преводе преко потребних дела святих отаца. Тако је светло дана током 1892. године угледао његов превод Златоустових писама ђакониси Олимпијади. Већ наредне 1893. године припремио је за штампу „Три защитетљных слова против порицающих святые иконы или изображения” - надалеко чувено дело светог Јована Дамаскина.

Услед недостатка релевантних историјских извора, ми још увек нисмо у прилици да са сигурношћу кажемо када је Александар Александрович Бронзов започео са превођењем Дамаскиновог дела „Тачно излагање православне вере”. Читајући бројеве часописа у којима је он ибјављивао своје радове, а ту пре свега мислимо на „Богословский вестник”, „Труды Киевской духовной академии”, „Христианское чтение” и друге, пројављује се чињеница да он за теме којима се бави очевидно користи оно што је на поједине теме својевремено записао свети Јован Дамаскин. За претпоставити је да је Александар Александрович Бронзов, знајући од колике је важности ово Дамаскиново дело не само за ученике богословија и студенте руских духовних академија, него и за целокупну Руску Православну Цркву, благовремено започео да прикупља потребни материјал како би се и ово ремек-дело светоотачке литературе појавило на руском језику. Нарочито наглашавамо детаљ припреме јер, како ћемо имати прилике да видимо кроз пропратне коментаре везане за сам текст дела, Александар Александрович Бронзов користи приличан број важних радова који су њему били доступни, а који су, време када је он радио на овом преводу, били у самом врху светске литературе која се бавила животом и делима светог Јована Дамаскина. Током 1894. године у Петрограду је коначно објављен руски превод „Тачног излагања православне вере” и тиме је, слободно можемо рећи, преводилачки труд Александра Александровича Бронзова досегао свој максимум.

И након објављивања „Тачног излагања православне вере”, Александар Александрович Бронзов наставља да објављује, али то су махом његови

радови који се баве питањима из хришћанске етике, мада не треба занемарити и његова дела која дотичу теме из историје Руске Православне Цркве, као ни дела која представљају осврте на радове његових колега.

Почетак Првог светског рата, а поготово догађаји који су се догодили унутар Русије почев од пролећа 1917. године, у значајној мери утицали не само на опус Александра Александровича Бронзова, него и на целокупан његов живот. Он је, слободно можемо рећи, попут многих интелектуалаца тог времена, осетио зло које се надвијало над Русијом и њеним становницима. Као својеврсни пројавитељ онога што ће се догодити јесте и његов рад под насловом „Друг или враг Христов - Толстой” који је објављен у 3-4. броју часописа „Христианское чтение” током 1912. године. Бавећи се проблемом не само Толстоја и онога што је он својевољно учинио себи самом, Бронзов је јасно и недвосмислено указивао на погубне последице злог семена мржње које је у одређеном делу народа пронашло плодно тло и почело да се развија у неслућеним размерама. Да је тај процес мржње према светој Цркви заиста растао и да је досегнуо неслућене границе, у пракси ће се показати само неколико година касније. И сам Александар Александрович Бронзов постаће жртва тога јер, поготово након што је објавио радове „Пастырь - мученик” (о свештенику Петру Скиптерову, једној од првих жртава большевичког терора над свештенством у Русији), „Крестный ход в Петрограде 21 января” (мисли се на догађај у Петрограду током 1918. године који је додатно распламсао мржњу безбожничке власти на Цркву) и „Христианство и социализм”, његово име биће уврштено у подужни списак непријатеља државе.

У појединим радовима који су се с времена на време појављивали, а у којима је, тек узгред, помињано име Александра Александровича Бронзова, неретко се наводи податак да је он умро током 1919. године. Посматрано кроз историјске изворе, ова информација није тачна. Наиме, он је умро у Лењинграду током 1936. или 1937. године (ни данас се поуздано не зна тачан датум смрти). Са друге стране, његова смрт као православног богослова, предавача и врсног преводиоца заиста се догодила током 1919. године јер од тада, па до упокојења, налазећи се под будним оком нове власти, њему је било забрањено да држи било каква предавања или да објављује преводе и научне радове. После затварања Духовне академије у Петрограду, Александар Александрович Бронзов, скупа са још многим њему сличним људима, дужи низ година провешће унутар подрумских архива, далеко од очију не само стручне, него и обичне јавности.

Својеврсна рехабилитација његовог имена и дела уследиће током 1992. године када је објављено фототипско издање његовог превода „Тачног излагања православне вере”, које нам је и послужило као изворник за припрему ове књиге.

ПРЕДГОВОР АЛЕКСАНДРА БРОНЗОВА

Тачно излагање православне вере, чији је аутор свети Јован Дамаскин и данас привлачи пажњу побожних читалаца у руском преводу, тако да представља једно од најинтересантнијих светоотачких дела како по својој великој, уистину реткој унутрашњој узвишености, тако и по огромном значају које овај спис има за православну хришћанску Цркву. Важност овог дела још лакше ће бити сагледана уколико ми, наравно у могућности која је нама доступна, неколико речи кажемо и о другим делима која су по свом карактеру блиска овом спису светог Јована Дамаскина; затим, уколико се дотакнемо уводних питања као на пример о оригиналности, времену, циљу, подели *Тачног излагања православне вере*, као и питања о односу овог дела према другим делима овог светог оца. Исто тако, потребно је нагласити суштинске елементе који се налазе у садржају дела које преводимо, те да текст *Тачног излагања православне вере* упоредимо са другим светоотачким делима, пре свега у елементима који се тичу догматског богословља; а на крају, потребно је да неколико речи кажемо и о утицају овог дела светог Јована Дамаскина на потоња поколења хришћана. Сва ова питања, будући да су сама по себи веома важна, јављају се као умесна не само када је реч о високо образованим читаоцима, него су она важна и за особе које се тек упознају са светоотачким делима. Надам се да ћу, након што дам корисне информације о поменутих питањима, овај предговор завршити са напоменама о томе због чега сам се прихватио подвига превођења овог дела на руски језик.

§ 1.²

Пре епохе у којој је стварао свети Јован Дамаскин појавила су се следећа дела која се, више или мање, баве систематичним излагањем хришћанских догмата:

1. „Као први покушај потпуног зборника у коме ће бити изложени догмати вере, и у коме ће они бити научно истражени” јесте дело под насловом *Стромате*, чији је аутор Климент Александријски (+217).³ Али у овом делу догматска питања нису издвојена од других, као на пример, историјских, етичких, философских... Исто тако, у самим деловима овог списка изостаје „унутрашња повезаност и доследност”. При томе, настојећи да се уз

---

² Овај параграф излаже се на основи *Опыта православног догматич. Богословия*, еп. Силвестра, 1. том, Кијев, 1884.²; погледати §§ 16-19.

³ *Историч. учение обь Отц. Церкви*, арх. Филарет, 1. том, СПб., 1859, 198. Такође погледати крај 4. параграфа овог предговора.

помоћ философије „саопшти истина” хришћанске Цркве, приметно је да Климент неретко „даје предност философском елементу на уштрб вере”, тако да се *Стромате* ипак „не могу посматрати као дело које се на систематичан начин бави догматима вере”.

2. Дело Оригена (+254),⁴ под насловом *О начелима*, представља интересантну појаву у историји хришћанске догматике, пре свега као покушај систематичног и научног излагања догмата вере, тако да се „у многоме приближава захтевима ове науке (догматике), тј. да што је год више могуће предочи оно што јесте и што је основа хришћанског учења, те да све оно што је у хришћанству представи философски осмишљеним и разумним...” Излажући овде (највише у 1. и 2. књизи) догматске истине, Ориген затим прелази на излагање (махом у 3. књизи) питања из домена етике која су, по његовом мишљењу, неодвојива од догматских. Управо због тесне повезаности догматских и етичких питања са питањима у вези поимања Светог Писма, Ориген се овим проблемом бави у последњој, 4. књизи. Као најважнији недостатак овог дела уочава се претерана употреба философских елемената који једноставно не допуштају да буду прихваћена са „црквене тачке гледишта”. Исто тако, постоје и други, да тако кажемо, мањи недостатци, који се нпр. тичу „плана” којим је дело писано. Али сви ови недостатци, као и неправилност мисли, приметно настају као последица „неумерене ревности”, и у одређеној мери могу бити потиснути у други план пред великој важности овог дела за каснију историју догматике као науке.

3. Кроз *Катихетске поуке* светог Кирила Јерусалимског (4. век) они који су се припремали за свето Крштење имали су могућност да се упознају и са догматским учењем Цркве, пре свега кроз анализу сваког од чланова *символа вере* који се користио у Јерусалиму. Исто тако, кроз ово дело катихумени су се упознавали и са учењем о Крштењу, Миропомазању и Евхаристији. Наиме, Свето Писмо, Свето Предање и васељенско учење Цркве, били су и остали елементи којим се свети оци постојано користе приликом објашњења истина вере људима који тек ступају у Цркву, тако да управо из овог разлога у *Катихезама* светог Кирила Јерусалимског не треба тражити „пуноћу”, нити „строго разграничавање догмата од других хришћанских истина” јер оне (катихезе) имају, да тако кажемо, општи карактер и у њима преовладава „више проповеднички и поучни елеменат, него ли научни и системски”.

4. *Велико катихетско слово (беседа)* светог Григорија, епископа Нисског (4. век) у доброј мери пројављује „научни карактер” јер се кроз њу „подробно и дубокомислено” раскривају хришћански догмати који су изискивали подробније тумачење управо околностима (условима) времена, тј. догмати „о Пресветој Тројици, оваплоћењу, Крштењу, Евхаристији и питањима есхатологије”.

---

⁴ Ibidem, 217. Такође погледати крај 4. поглавља.

5. 23. поглавље из 5. књиге против јереси, чији је аутор преподобни Теодорит (5. век), „кратко и језгровито” излаже догматске истине, мада „не све”, и исто тако „без њиховог мешања са другим истинама (на пример, етичким)”.

6. *Commonitorium* (Поука) „лиринског монаха Викентија (5. век), није покушај самог излагања догмата, него је пре његова напомена”, која нам омогућава да видимо „чиме се он руководи приликом истраживања, раскривања и доказивања истина хришћанске вере”.

7. Преподобни Августин (354-430),⁵ аутор је дела под називом *Enchiridion ad Laurentium...* (Руководство за Лаврентија...) које представља „први покушај настао на западу да се у целости изложи догмати вере, мада по карактеру и методу више одговара нашем катихизису него ли научном систему”. Августин је такође аутор дела под насловом *De doctrina christiana* (О хришћанском учењу), које је на нешто вишем научном степену од претходног, али које „као циљ има херменевтику”, а не разоткривање догмата вере, тако да они „заузимају другостепено место”. Као треће дело преподобног Августина споменућемо *De civitate Dei* (О граду Божијем), у коме се „опширно и научно износе трактати о Богу, стварању, анђелима, човеку и паду, васкрсењу и последњем суду”, али то се „не чини са догматским циљем, него у циљу философије и историје”.

8. *De dogmatibus ecclesiasticis* (О црквеним догматима) чији је аутор Генадије Масалијски (+495), представља „једно прилично подробно набрајање, без поретка и система, хришћанских догмата” првенствено се заснивајући на проблемима „различитих јереси и заблуда”.

9. *De fide seu de regula verae fidei* (О вери или о правилу истинске вере) епископа руспенског Фулгенција (6. век) бави се „учењем о Творцу и оваплоћењу, о тварима (материјалном и нематеријалном), саставу првог човек и наследном греху, о суду и васкрсењу, о хришћанским средствима оправдања, као и о вери, Крштењу, благодати и благодатном изабрању, о Цркви као заједници и онима који су изван ње”. Дело има мноштво недостатака, пре свега у домену плана, а исто тако, са тачке гледишта времена у коме оно настаје, ипак се може рећи да је реч о добром покушају који очевидно оставља траг „на неке касније схоластичке богослове”.

10. „Као дело које је више библијско - егзегетског карактера него ли догматског” издваја се спис Јунилија Африканца (6. век) под насловом *De partibus divinae legis* (О деловима божанственог закона) које у једном свом сегменту „анализира свете књиге”, док у другом објашњава „њихово учење о Богу, садашњем и будућем свету”.

Из времена 7. века могу бити „споменута само два дела и то: а) *Libri sententiarum* (Књига размишљања) Исидора из Севиље, које представља зборник који се готово у целости заснива на Августину и б) *Loci communes*

---

⁵ *Историч. уч. обљ Отц.*, арх. Филарет, 3. том, СПб., 1859, 18, 24 и 25.

(*Опита места*) Леонтија са Кипра, који се у састављању свог зборника руководио грчким оцима”.

Преостала дела која су настала пре времена светог Јована Дамаскина и која у одређеној мери имају догматски карактер, једноставно не могу бити прибројана због својих недостатака који се најпре огледају у изостајању целовитог, научног и систематичног излагања догмата хришћанске вере. Али, уколико та дела не представљају образац система догматског богословља за светог Јована Дамаскина, она су ипак важна у нечему другом. Наиме, бавећи се питањима као што су јереси и разоткривајући одређене догматске истине, ова дела су помагала светом оцу приликом објашњење и излагања управо појединих сегмената истине и имајући у виду да је оваквих списа заиста много (због чега их овде не набрајамо јер имам намеру да нека од њих споменем у каснијем делу текста), као и што су многа од њих (као на пример она чији је аутор свети Григорије Богослов) заиста предивна и изазивају бескрајно дивљење, то она свакако захтевају посебне студије које ће се бавити управо само њима у појединости.

Такође је потребно нагласити да се као руководитељ за светог Јована Дамаскина јављају и одлуке како Васељенских, тако и помесних сабора.

§ 2.

Прелазећи ка анализи дела светог Јована Дамаскина које носи наслов *Тачно излагање православне вере*, имамо намеру да се дотакнемо следећих питања:

1. Да ли је ово заиста аутентично дело овог аутора?
2. Када ово дело настаје?
3. Са којим циљем је оно написано или на који начин стоји у вези са овим питањем, као и у ком се односу оно налази са неким другим делима овог светог оца?
4. Да ли је ово дело дошло до нас у свом првобитном облику?

Да је *Тачно излагање православне вере* заиста дело светог Јована Дамаскина, у томе су сви сагласни, али оно у чему се примећују несугласице јесте да ли је реч о Јовану Дамаскину који је живео у 8. веку и који је био познати заштитник учења Цркве у вези са иконама. Постоје мишљења,⁶ да је аутор овог дела заиста Јован који је из Дамаска, али који је живео у време императора Теодосија (379-395).⁷ Али, са овим мишљењем се не можемо сложити. Пре свега, ни грчки, ни латински, као ни остали древни писци ништа не казују о Јовану из Дамаска који је живео и стварао у време поме-

⁶ Погл. *Prolegomena Leonis Allatii (Patr. c. compl. - MPGGr., t. 94, 1864 ann., p. 129 и даље)*.

⁷ *История христ. Церкви* чији је аутор Робертсон, а коју је (на руски) превео Лопухин; 1. том, 1890, 1064.

нутог императора. Познато је да је у то време живео хришћанин - подвижник по имену Јован, али он не потиче из Дамаска. Наиме, њега обично сматрају за Египћанина који се (према сведочењу Созомена) никада није удаљавао из Египта, осим у Тиваиду где су се налазили бројни манастири. Како је познато из сачуваних и поузданих изворника, овај Јован био је *αυριματος* тј. није био образован и као такав никако се не може ословити за аутора овако капиталног дела као што је *Тачно излагање православне вере*. Претпоставка да га је он написао искључиво по божанском надахнућу, ипак не може бити прихваћена. Ипак, уколико се и допусти претпоставка да је Јован из Египта написао ово дело, или сам или по божанском надахнућу, ипак постоје разлози који поново одбацују ову идеју. Наиме, овај Јован је (по сведочењу Созомена, Калиста и осталих) био у Теодосијевој експедицији против тиранина Евгенија,⁸ а у Тиваиду долази већ као старац. Према томе, он или није надживео Теодосија или, ако га је и надживео, реч је о свега неколико година, тако да се никако није могао користити делима светог Василија Великог, светог Григорија Назијанзина, светог Григорија Нисског, светог Јована Златоуста, Прокла, Кирила и других. Уколико претпоставимо да је он доживео време Теодосија Млађег (који је владао од 408. до 450. године), иако Теодорит и Созомен говоре супротно, наглашавајући да је овај Јован био савременик светог Кирила Александријског, намеће нам се питање зашто аутор овог дела о својим савременицима говори као о *свештима* или *блаженима*? Свети Кирило, који је по годинама млађи од готово свих мало пре споменутих отаца и учитеља Цркве,⁹ од стране аутора *Тачног излагања православне вере* хвали се и поштује готово исто као и свети Атанасије. Затим, како је Јован из Египта могао да зна за јереси које настају много касније, а о којима се очевидно говори у овом делу? Према грчким изворима, који су без сумње веродостојни, постоји једногласност у томе да је аутор овог дела, тј. Јован Дамаскин, особа која је живела у време Лава III, а који је био на власти од 717. до 741. године.¹⁰ Интересантно је напоменути и следеће: поједине монографије које се баве искључиво светим Јованом Дамаскином и његовим делима (као на пример оне чији је аутор Ланген), уопште не спомињу питање ауторства овог светитеља када је реч о *Тачном излагању православне вере*, сматрајући да нема никакве потребе за тиме.¹¹

⁸ „Ритор Евгеније” био је „низложен” од стране императора за „четири месеца” пре смрти последњег, а то је 395. година (Робертс, *ibid.*, 258).

⁹ Свети Василије Велики упокојио се 379. године; свети Григорије Назијанзин - 389. године; свети Григорије Нисски - највероватније, после 394; свети Јован Златоуст - 407. године; свети Прокло - 446. године; свети Кирило Александријски - 444. године (погледати: *Указатель собственных именъ* као прилог нашем преводу три слова светог Јована Дамаскина против оних који нападају на иконе, СПб., 1893.)

¹⁰ Робертс, *ibid.*, 1064.

¹¹ Погледати: MPG., *loco citato*, 129-134.

На питање када је тачно свети Јован Дамаскин написао ово своје дело, то се ипак не може рећи са прецизношћу, пре свега услед недостатка релевантних доказа. Имајући у виду дубок и узвишен садржај овог дела, као и чињеницу да је његов аутор упознат са мноштвом светоотачких списа, можемо претпоставити да *Тачно излагање православне вере* свети Јован Дамаскин пише „пред крај свог живота”.¹² Имајући у виду да није позната тачна година упокојења светог Јована Дамаскина (између 754.¹³ и 777. године¹⁴), научници такође напомињу да ово дело настаје или „у време Лава Исавријанина”,¹⁵ или „око половине 8. века”.¹⁶

Тачно излагање православне вере налази се у веома блиском односу са *Диалектиконом* и *Књигом о јересима*, делима чији је аутор такође свети Јован Дамаскин.¹⁷ Ова три дела треба да се посматрају као делови једног, које носи наслов *Источник знања Јована Дамаскина*. Дело којим се овом приликом бавимо ипак има примат над друга два јер се она (*Дијалектика* и *Књига о јересима*) могу посматрати као *уводи* (*Дијалектика* као увод у философију, а *Књига о јересима* као историјски увод о јересима) *Источнику знања*, посвећеном епископу Косми Мајумском (или Мејумском). Свети Јован Дамаскин напомиње о својој бојазни да се бави питањима које превазилазе његову силу, као и о својој нади у молитве оних који читају његове речи, и управо у тој молитвеној нади, он наглашава следеће:

1. Да су још својевремено грчки мудраци све оно што је добро сматрали да је то од Бога, а да оно што је противно истини свој извор има од злог демона. Дамаскин наглашава да следујући пример пчеле, он има намеру да сабере и изложи оно што је блиско истини и да то на тај начин сачува (спасе) од непријатеља, те да од сакупљенога удаљи све лоше и оно што је у вези са лажним знањем.¹⁸

---

¹² Nirschl., *Lehrbuch der Patrologie...*, 3., Bd., Mainz, 1855, 613. Упоредити са MPGr., loco cit., 519-520 (латински предговор *Источнику знања*).

¹³ Langen, *Johannes von Damaskus*, Gotha, 1879, 21.

¹⁴ Арх. Филарет наглашава да је „вероватно” реч о 777. години (ibid., t. III, СПб., 1859, 257).

¹⁵ Погледати: Migne, loco cit., 133-134.

¹⁶ Погледати у поменутом делу епископа Силвестра (§ 18, 1. том).

¹⁷ О односу *Тачног изложења православне вере* са другим делима светог Јована Дамаскина, на пример, са *Три слова...* које заправо јесу извод из 36. поглавља 4. књиге, ми овом приликом нећемо говорити јер би смо тиме у многама проширили обим овог увода.

¹⁸ Он ово чини кроз *Диалектикон* (1-68. поглавље). Ту он, у појединости, излаже „разумевање о философији”, говорећи о њеном „утицају на теорију и праксу, објашњавајући основе философијског поимања, на пример, бића... Писац се ослања на Аристотела и Порфирија, допуњујући, тамо где је то потребно, њихове мисли својим хришћанским ставовима...”. Философија се овде посматра као ancilla theologiae. Погледати: Nirschl, loc. cit., 614.

2. Он (Дамаскин) има намеру да у једном делу изложи празнословља богомрских јереси управо ради тога да би се ми, знајући да је то лаж, још чвршће држали истине.¹⁹

3. Дамаскин наглашава, да ће уз Божију помоћ и Његовом благодаћу, изложити саму истину, погубитељку заблуда, прогнаватељицу лажи, а да ће тиме бити научен речима богонадахнутих пророка, Богом научених рибара и богоносних пастира и учитеља...²⁰

Имајући све ово у виду, близак узајамни однос ова три дела представља их као сегменте једне целине. И сам Јован Дамаскин о томе напомиње у 2. поглављу *Диалектикона*,²¹ казујући да започиње са философијом, за циљ има да читаоцима кроз ова три дела једне целине изложи сваковрсно знање, наравно у мери колико је то њему могуће, те да ће *источник знања* бити дело из три елемента, док Georgius Chioniada,²² напомиње да „изван ове књиге (*Источника знања*) нема знања, ни човечијег, ни божанственог, или, једноставније речено, ни теоријског, ни практичног, ни световног, ни надсветовног...”.

Данас се *Тачно излагање православне вере* обично дели на *четири књиге*, које све заједно обухватају *стотину поглавља*.

Што се тиче поделе овог дела на четири књиге, ово није учињено од стране светог Јована Дамаскина. Ова подела није приметна ни у првом грчком издању његових дела (Верона, 1531. година). Исто тако, њу не сусрећемо ни у древним манускриптама првог латинског превода *Тачног излагања православне вере*, које настаје у време папе Евгенија III (1144-1153). У Веронском издању оваква подела учињена је каснијим напоменама на врховима страница. Исто се примећује и на споменутих латинским манускриптим. Напомене о подели овог дела на четири књиге,²³ приметне су кроз дела Томе Аквинског (13. век), који се користио латинским преводом. Али, када је тачно учињена ова подела, то се прецизно не може одредити. Могуће је само нагађати (заједно са Леквијеном) да је то учињено од стране

---

¹⁹ Он то управо чини кроз *Књигу о (103) јереси* (од којих су „двадесет пре хришћанства”, а преостале из хришћанског времена). Представљајући заправо „зборник из дела Епифанија, Теодорита и других грчких историчара”, при чему позајмљује из изворника готово „буквално”, *Књига о јересима* представља самостално дело „само у свом последњем делу”, где се говори „о мухамеданству, иконоборцима и о доксијарсима”. У „закључку” излаже се „православно исповедање вере”. Погледати: *ibidem*.

²⁰ Ово чини управо кроз *Тачно излагање православне вере*. Подробније о овоме говорићемо нешто касније, тј. у § 3.

²¹ Погледати: MPG., loc. cit., 553-554.

²² *Ibid.*, 133-134.

²³ Само према кодексу Reginus, n. 3445 (новијег датума), сусрећемо се са поделом на *два дела*: 1. Περὶ τῆς θεολογίας... и 2. Περὶ τῆς οἰκονομίας... Погледати: Migne, loco cit., pag. 781-782.

латинских научника, а да је као повод послужило четвороделно дело Петра Ламбарда под насловом *Sententiarum*, аутора који је међу западним схоластичима био популаран као што је на истоку био свети Јован Дамаскин.

Сам Јован Дамаскин своје дело поделио је на *поглавља*. Број поглавља, које он наводи, како то можемо видети из подробне анализе грчких кодекса, подудар се са бројем од стотину, управо у оном броју са којим се сусрећемо и у савременим издањима. Потребно је напоменути да поједини истраживачи (на пример архиепископ Филарет у свом делу *Историческое обозрение...*, 3. том, стр. 259) износе претпоставку да је Јован Дамаскин првобитно ово дело поделио на 52. поглавља. Сачувани кодекси нису свагда сагласни када је реч о броју поглавља, тако да поједини од њих имају више, а неки мање од наведеног броја. Као разлог за ову појаву може се приметити пракса да су поједина поглавља сједињена у једно или да је једно поглавље раздвојено у више њих. Исто тако, у појединим кодексима није исти поредак поглавља. Као разлог за ову појаву најчешће се наводи делатност преписивача, тј. њиховој немарности да сачувају оригинални поредак.

Да је дело светог Јована Дамаскина до нас дошло као неповређено од стране јеретика, то је ван сваке сумње. Све напомене појединих истраживача који су изнели сумњу у оригиналност одређених места немају основе. Као разлог за настанак тих сумњи најчешће се намеће тешкоћа у вези са разумевањем текста, а такође и несагласност са ставовима које износи аутор овог дела. Како би избегли ситуацију да се изазове сумња у оригиналност појединих места у преводу који смо ми начинили, настојали смо да искористимо све до данас сачуване манускрипте. Исто тако, потребно је да нагласимо да поједини научници, као на пример Langen, у својим радовима који се баве светим Јованом Дамаскином и његовим делима, уопште не наводе споменуте сумње у оригиналност појединих делова књиге.

О томе да ли је сам свети Јован Дамаскин написао наслов дела у облику који је нама данас познат - *Тачно излагање православне вере* или је овај наслов, по неким мишљењима, каснијег происхођења, такође је питање на које се не може дати прецизан одговор, али у сваком случају реч је о не толико битном питању.²⁴

§ 3.

Општи садржај *Тачног излагања православне вере* је следећи:

У *првој* књизи говори се о Богу, Троичности Лица у Богу, Његовим својствима...

У *другој* књизи говори се о стварању света, како видљивог, тако и духовног, о анђелима, демонима, о стихијама, рају, човеку и његовом прво-

²⁴ У вези са овим погледати: MPG., 94, 781-784 (*In librum De fide orth. - Prologus*), 23-26 (*Notitia ex bibliotheca Fabricii*), 135-140 (*Prolegomena Leonis Allatii*)..., код Ланжена, *op. cit.*, 61-62.

битном животу, о његовим (човековим) својствима, стању и страдању којима је он подвргнут, о божанском промишљању.

У *трећој* књизи говори се о божанској Икономији (Домостроју) која се тиче човека, о оваплоћењу Бога Логоса, о двома природама Исуса Христа и јединству Његових ипостаси исто као и о другим елементима који се тичу Богочовека, говори се такође о *Трисветој песми*, о Богородици као Приснодјеву, о *Молитви Господњој*, о силаску Спаситеља у ад.

У *четвртој* књизи говори се о томе шта се дешавало након Христовог васкрсења, као и о онима који оповргавају постојање две природе у Христу, такође се говори и о разлозима Христовог оваплоћења, о рођењу Исусовом од Пресвете Богородице, о томе зашто се Он назива Јединородним, о вери, Крштењу, поклоњењу према истоку, о тајнама, о родослову Господњем, о Богородици, о моштима светих, о иконама, Светом Писму, о злу и његовом происхођењу, затим се говори против Јудеја (у вези са празновањем суботе), о девствености, обрезању, Антихристу и васкрсењу.

Као *централне тачке* које сачињавају садржај сваког од *сто* поглавља, јесу:

Прва књига - поглавља I-XIV

Прво се говори о *несхватљивости Божанства*, који се људима открио само у оној мери у којој је то њима неопходно ради њиховог спасења, те да је истраживање других познања Бога не само бескорисно, него и недопуштено дело (1. поглавље). Потом се говори о ономе што се може *изразити речима и познатом* и о ономе што се налази насупрот томе, при чему се наглашава да нешто што се односи на Бога може бити изражено кроз речи, док нешто не може бити изражено речима и да је заправо непознато. Оно што представља предмет нашег знања и исповедања, заправо се назива природним изворним нашег знања о Богу (2. поглавље). Затим се износе *докази постојања Божијег*, а посебно се наглашава *свеопште* постојање вере у Бога и неопходност да се призна постојање *непроменљивог, несазданог* Творца, а такође казује се о томе да је само постојање твари незамисливо без помоћи Божије (3. поглавље). Затим, Бог се карактерише као *несхватив* по Његовој природи и бићу. Приписујући Богу апофактичка и катафактичка својства, наглашава се да се ни кроз њих у целости не докучује шта је то Бог (4. поглавље). Након тога разоткрива се истина да је Бог *један*, и то на основу сведочанстава Светог Писма и разума, указујући нарочито на свесавршенство Бога, на Његову неописивост, на неопходност да свет има Управитеља, као и на нужност монаде над дијадом (5. поглавље). Потом следе *докази разума о Логосу и Сину Божијем*, при чему се наводе Његова својства, Његов однос према Оцу и чини се паралела између Њега и нашег логоса (6. поглавље). Затим се излажу *разумни (рационални) докази о Светом Духу*, упоређујући, са једне стране, наше речи и дисање са Логосом Божијим и

Светим Духом, са друге стране. Такође се наводе својства Светог Духа, говори се о важности хришћанског учења о Богу као Једном по суштини и Троичном у ипостасима, пре свега у поређењу са нехришћанским учењима (7. поглавље). Даље се казује о *Светој Тројици*, наглашавајући да у једном Богу постоје Три Ипостаси и подробно се напомињу својства сваке од Њих (8. поглавље). Након тога, казује се о ономе *шта се може рећи о Богу*, о неслужености Божанства, о томе како је потребно поимати својства Божија и о именима Божијим (9. поглавље). Потом се казује о *Божијем јединству и раздељености*, о томе шта треба да буде схваћено када се говори о Божанству у целини, а шта када се говори о свакој од Ипостаси понаособ. Затим се говори о несхватљивости суштине Божије, као и о томе како је потребно разумети оно што се односи на оваплоћење Логоса (10. поглавље). У даљем делу текста казује се о ономе *шта говори о Богу као телесноме*, тј. како је потребно то схватити и зашто се заправо говори о Богу на тај начин. Исто тако, говори се о томе како треба појмити симболе, а како буквалне напомене (11. поглавље). У 12. поглављу говори се: а) о истој ствари као и у претходном поглављу и б) о несхватљивости и немогућности да се именује Бог, а такође и о томе какав смисао имају различита имена која се дају Богу. Говори се такође о катафактичком и апофактичком богословљу и зашто се оно користи (12. поглавље). Даља расуђивања дотичу се питања у вези са *простором Божијим* као и о томе *да је само божанство неописиво*. Наиме, говори се о *различитим* местима, о томе у ком смислу треба разумети оне напомене које говоре о Богу као да се Он налази на одређеном месту, затим се казује о *простору анђела, душе и онога што је неописиво*, те на који начин је то потребно разумети. Казује се о самим анђелима, а затим се наводе *разна места о Богу, Оцу и Сину и Светоме Духу*, указујући на својства Божија и својства сваке Ипостаси и Њихов узајамни однос. У закључку поглавља говори се о смислу „слова” и „духа”, али онда када се они не употребљавају у односу на Божанство (13. поглавље). У последњем поглављу говори се о *својствима Божанске природе* о којима се већ казивало, затим о сједињењу Ипостаси, о карактеру божанствене делатности, о својствима Божанске природе о којима раније није било речи (14. поглавље).

Друга књига - поглавља I-XXX

Она започиње напоменама о *веку* (времену), тј. о стварању времена, значењу израза *време*, броју и происхођењу времена заједно са светом. Затим се говори о именовану Бога као вечног, о смислу израза који се дотичу питања *времена* и вечном дану након свеопштег васкрсења (1. поглавље). Потом се говори о *стварању* свега Богом (2. поглавље), затим се казује о *анђелима*, њиховом Творцу, њиховим својствима, њиховој међусобној разлици, назначењу, чиновима, времену происхођења, као и о томе да они немају стваралачку силу (3. поглавље). Следе напомене о *ђаволу и демонима*,

тј. о паду једног од анђела, о власти ђавола и демона над људима, о томе да они немају знање о будућем, о происхођењу зла, о слободном паду људи у грех, о кажњавању демона и њихових следбеника и поређење смрти човека са падом анђела (4. поглавље). Потом се говори о *творевини која се види* и о Творцу који је све створио ни из чега (5. поглавље). Даље се говори о *небу* и дају се напомене о њему и броју небеса, тј. говори се о небу из 1. главе Књиге Постања, затим о природи неба, о његовој форми и положају тела унутар њега. Даље се казује о кретању неба, положају земље, кретању планета и звезда, величини неба (у поређењу са земљом), происхођењу дана и ноћи... (6. поглавље). Након тога, говори се о *светлости, ватри, светилима као што су Сунце, Месец и звезде*, тј. дају се напомене о ватри и светлости, о стварању света, о тами, о дану и ноћи, о стварању Сунца, Месеца и звезда и њиховом назначењу и својствима. Такође се говори о планетама и њиховом кретању, о годишњим добима, о знаковима зодијака, о „астрологији” и њеној неоснованости. Дају се напомене о значењу звезда и планета, о кометама, звездама мудраца, о помрачењу Сунца и Месеца, о приближној величини Сунца, Месеца и Земље. Такође се износе напомене у вези са стварањем Месеца, о соларној и лунарној години, месечевим менама... (7. поглавље). Потом се повестује о *ваздуху и ветровима*, тј. износе се напомене у вези ваздуха, његовим особинама, природи, његовом освећењу од стране Сунца, Месеца, звезда и ватре, као и напомене о ветровима, народима и областима које имају везе са ветровима (8. поглавље). Након овога, говори се о *водама* и казује се о самој води и њеним својствима, а затим о бездану, раздељењу воде копном, о појединим морима и њиховим обалама. Такође се говори о Океану, о киши, раздељењу Океана, о рекама, о горама и њиховом происхођењу, о происхођењу *живе душе* из воде, о односу воде према другим стихијама... (9. поглавље). Следи поглавље које говори о *земљи и ономе што је из ње*, где се пре свега говори о самој земљи и њеним својствима, о томе како је створена и украшена. Такође се дају напомене о повиновању свих живих бића човеку до његовог грехопада и о променама које су уследиле након пада у грех. Говори се о величини земље у поређењу са небом... (10. поглавље). У 11. поглављу говори се о *рају* и његовом стварању, назначењу, својствима и месту где се налазио. Такође се говори о дрвету *живота* и дрвету *познања*, а потом и о *сваком* дрвету, о њиховим својствима, назначењу и остало. Такође се говори о чувствено - духовној природи раја (11. поглавље). У следећем, 12. поглављу, говори се о *човеку* и то као о вези између духовне и чувствене природе, затим о стварању човека по образу и подобију Божијем, о времену стварања тела и душе, о својствима првосазданог човека, о његовом назначењу. Затим се износе напомене о телу, његовим изменама и саставним елементима... У 13. поглављу говори се о *задовољствима (уживањима)* и њиховим видовима и својствима; 14. поглавље говори о *тузи*, тј. њеним облицима и својствима. У 15. поглављу говори се о *страху*, његовим видовима и њиховим својст-

вима. У 16. поглављу говори се о *гневу* и дају се напомене о њему, његовим видовима и њиховим својствима, а такође и о односу гнева према разуму и жељама. У 17. поглављу говори се о *способности уобразиље*, при чему се износе напомене о њој и самом предмету уобразиље, о њеним знацима и органима који до ње доводе. У 18. поглављу говори се о *чулу* и даје се његова дефиниција. Такође се казује о обитавалишту чула, о томе шта је способно за чулност, о броју чула и о сваком од њих понаособ. Говори се и о томе због чега четири чула имају двојне органе и о петом чулу које се налази готово свуда по телу. Када је реч о 19. поглављу, у њему се говори о *разумном делу душе* или *способности мишљења* и његовим елементима, својствима и органима, док се у 20. поглављу повестује о *способности памћења*, при чему се напомиње о овој способности и њеном односу према сећању и присећању, о њеном происхођењу, својствима, предметима, а такође се говори и о заборављању. У 21. поглављу казује се о *унутрашњој речи (слову) и речи (слову) која се говори*. Напомиње се о деловима разумног (словесног) дела душе, о унутрашњем логосу (речи) и његовим својствима, особинама, а такође и о речима које се говоре (казују). Садржај 22. поглавља јесу напомене о *страсти и енергији*, тј. о облицима страсти, њеним пројављењима и њеним видовима. Такође се казује о значењу енергије и узајамном односу енергије и страсти. Сусрећемо се и са напоменама о силама душе, тј. силама познања и животним силама. У 23. поглављу говори се о *енергији* и о томе шта се назива овим појмом. Изложена је такође и дефиниција енергије. Тема 24. поглавља је *вољно и невољно*, тако да се излаже дефиниција ова два појма, њихове карактеристике и услови за настајање. Такође се говори о њиховим видовима и о средини између ове две појаве... У 25. поглављу казује се о *ономе што је у нашој власти (о самовласном)* и ту се сусрећемо са три питања: да ли се било шта налази у нашој зависности, затим шта је то што се налази и због чега је Бог човека створио слободним? Такође се говори о немогућности да се објасне сви човекови поступци... 26. поглавље говори о *ономе што се збива*, а 27. поглавље о томе *због ког разлога смо створени са слободном вољом*. У 28. поглављу говори се о *ономе што није у нашој власти*, док се у следећем, 29. поглављу, говори о *промислу* и наглашава се шта је то промисао, који је његов циљ и да је нужно Творца признати као Промислитеља. У завршном, 30. поглављу, говори се о *божанском предзнању и предодређењу* и о томе како је потребно схватити ово и о њиховом узајамном односу. Такође се говори о врлинама и греху, о покајању, стварању човека и жене, о човековом животу у рају, о паду...

Трећа књига
(поглавља I-XXIX)

У 1. поглављу говори се о *Божанском домостроју (икономији)* и о (*Његовом*) *старању о нама и о нашем спасењу*, док се у 2. поглављу казује о *образу (начину) зачећа Логоса и о Његовом божанственом оваплоћењу*, износећи пред читаоца историју благовести коју је Арханђел рекао Пресветој Богородици, тј. о томе да ће се од Ње родити Спаситељ. Такође се у овом поглављу говори и о сједињењу двеју природа у Христу... У 3. поглављу такође се говори о *двема природама* уз напомену да се оповргава учење монофизита. Подробно се излаже истина о *двема природама* у Христу и оповргавају се разне напомене противника. Следеће, 4. поглавље, говори о *образу (начину) узајамном општења својстава (двеју природа)*, док се у 5. поглављу казује о *броју природа* у Христу. Наиме, овде се излаже истина о томе да је Бог има једну природу и три Ипостаси, а да оваплоћени Логос, Спаситељ Исус Христос има две природе и да је Он једна Ипостас. У 6. поглављу говори се о томе да се *целокупна божанска природа* у једној од *Својих Ипостаси сјединила са целокупном човечанском природом*, а не само једним својим делом, а да би се још подробније објаснило питање Ипостаси Бога Логоса, у 7. поглављу се подробно казује о *једној сложеној Ипостаси Бога Логоса*. 8. поглавље упућено је *онима који се питају: Спадају ли природе Господње у нераздељиву количину, или у раздељиву*, док се у 9. поглављу даје одговор на питање: *Има ли природе без ипостаси*. 10. поглавље, које се бави *Трисветом песмом*, представља својеврстан наставак претходног поглавља и дају се напомене у вези са додатком који је овој песми придодео Петар Кнафеј, а који се посматра као хуљење. У 11. поглављу говори се о *природи која се примећује у врсти и јединки, као и о разлици, о сједињењу и о оваплоћењу, као и о томе како треба разумети речи: Једна природа Бога Логоса оваплоћена*, где је посебно наглашено следеће: израз *природда Логоса* не замењује ни само једну ипостас нити општост ипостаси, већ заједничку природу посматрану у целости ипостаси Логоса. Следеће, 12. поглавље, казује о томе да *Света Дјева јесте Богородица*, тј. излаже се православно учење који побија јеретичке ставове Несторија и његових следбеника. У 13. поглављу говори се о *својствима двеју природа*, тј. да су две природе Христове имале све оно што је припадљеност истих, док се у 14. поглављу напомиње о *две воље и слободе Господа нашег Исуса Христа*, и веома се опширно излажу истине о вољи, жељи, слободи... Наредно, 15. поглавље, говори о *енергијама које су у Христу*. О томе се у овом поглављу говори веома опширно и уз веома очевидне примере помоћу којих се ове истине лако могу схватити; 16. поглавље говори против оних који тврде да *ако су у човека две природе и две енергије, тада је неопходно говорити и о томе да су у Христа три природе и исто толико енергија*, док 17. поглавље има за тему истину о томе да се *обожила при-*

рода и воља тела Господњег; 18. поглавље се поново враћа на тему о вољама, слободама, умовима, знањима и мудростима, и говори се о Христу као Богу и човеку, тј. о Њему као Богочовеку који има две воље и које нису биле супростављене једна другој; 19. поглавље казује о богомужној енергији и о томе на који начин треба разумети ову истину вере. Тема наредног, 20. поглавља јесу напомене о природним и непорочним страстима, док се 21. поглавље бави питањем о незнању и служењу, где је изложена истина о томе шта се догодило као последица ипостасног сједињења наше (човечије) природе са божанском, као и о томе да ли је Христа могуће назвати слугом? У 22. поглављу говори се о преуспевању (напредовању) Христа у премудрости, расту и мудрости, и на који начин треба схватити ове напомене Јеванђеља? 23. поглавље говори о страху и ту се прецизно говори о томе како разумети страх у Господу у време страдања. Тема 24. поглавља јесте Молитва Господња, тј. како разумети молитву Господа и са којим циљем се Он молио? У 25. поглављу дају се напомене о прихватању (усвојењу), док се у следећем, 26. поглављу говори о страдању тела Господњег и нестрадалности Његовог божанства, уз напомене да је Господ пострадао само телом, а да Његово божанство није повређено страдањима. У наредном, 27. поглављу, говори се о томе да је божанство Логоса остало неодојиво од душе и тела чак и у време смрти Господа, те да је остала једна ипостас, док се у 28. поглављу казује о пропадивости и трулежности. Тема завршног, 29. поглавља ове књиге јесу напомене о Христовом силаску у ад и ономе шта је тиме човек добио.

Четврта књига (поглавља I-XXVII)

Ова књига започиње напомена о ономе шта се догодило након васкрсења Господњег, док следеће, 2. поглавље говори о седењу Господа са десне стране Оца и како треба да схватимо ове напомене Јеванђеља; 3. поглавље упућено је против оних који износе тврдње да ако су у Христа две природе, да тада ми (православни хришћани) или се клањамо тварној природи и творевини, или да једну природу сматрамо достојном клањања, а другу не, док је следеће, 4. поглавље упућено као одговор онима који постављају питање: *Зашто се оваплотио Син Божији, а не Отац или Дух Свети, и шта је тим оваплоћењем Он постигао?* Као једна од кључних напомена у вези са овим питањем јесте она да се Син Божији оваплотио управо ради тога да Његово својство синовства не би било повређено. Као одговор на питање: *Да ли је ипостас Христова створена или нестворена*, написано је 5. поглавље, док се 6. поглавље бави напоменама у вези питања *када је Христос назван тим именом?* 7. поглавље даје нам одговор на питање: *Ако је Света Богородица родила две природе, да ли су обе природе висиле на крсту?* Овде су подробно протумачени термини: αἰνεῖτον, γεννητον, αἰενητον,

γεννητον, γενεσις..., који су од велике важности у правилном поимању питања са којим се бави следеће, 8. поглавље, тј. *зашто се јединородни Син Божији назива Прворођеним?* Наредно, 9. поглавље бави се питањем *вере и крштења*, тј. које је значење и смисао крштења, разлога његове непоновљивости, симболике трократног погружавања, речи и свега онога што је у вези са њиме, док се следеће, 10. поглавље бави само питањем *вере*. Истом темом вере, али и са напоменама о *крсту*, бави се 11. поглавље. Овде су веома интересантне напомене о старозаветним праобразима новозаветног крста. У 12. поглављу говори се о *поклоњењу ка истоку* и разлозима због чега то чинимо. Тема 13. поглавља јесу напомене о *светим и пречистим тајнама Господњим*. Овде се сусрећемо са истинама у вези са стварањем свега од стране Бога, о томе да је човек, уместо да преуспева у добру и заједници са Богом, изабрао грех, о томе због чега се оваплотио Син Божији, о тајнама Крштења и Евхаристије, о томе да се у Евхаристији причешћујемо истинском Крвљу и Телом Спаситеља, о томе како на достојан начин треба да приступамо Светим Даровима, о томе зашто се Евхаристија назива још и *причешће*, о заблудама јеретика у вези са Евхаристијом и о томе због чега се хлеб и вино називају сликама „будућег”? У 14. поглављу говори се о *родословљу Господа и о Пресветој Богородици*. Наиме, напомиње се да је Јосиф, са којим је била обручена Богородица, потицао од рода Давидовог, исто као и Њен отац Јоаким. Такође се напомиње да је Пресвета Дјева рођена по молитви родитеља и да је васпитавана у Јерусалимском храму. Напомиње се о томе да је Она преко Арханђела *благовештена* да ће родити Сина Божијег и да је заувек остала Дјева и Проснодјева. Тема 15. поглавља јесте *поштовање светитеља и њихових моштију*, док у 16. поглављу сусрећемо напомене у вези са *иконама*. Ту се наглашава да је човек створен по образу Божијем, те да је поштовање које се даје образу (икони) заправо поштовање које се даје првообразу. Такође се износе напомене у вези са Светим Предањем које налаже поштовање икона, као и о нерукотвореној икони Спаситеља. У 17. поглављу говори се о *Светом Писму*, о његовом достојанству, о нужности његовог проучавања. Овде се наводе књиге које сачињавају Свето Писмо, како Старог, тако и Новог Завета; 18. поглавље казује о *ономе што се о Христу говори*, уз напомену да постоје четири начина говорења о Њему. У 19. поглављу говори се о *томе да Бог није узрочник зла*, а као својеврстан наставак овог поглавља јесте оно што се наводи у следећем, 20. поглављу, тј. о *томе да нису два начела*. Тема 21. поглавља јесу истине о томе *због чега је Бог створио оне за које је унапред знао да ће сагрешити и да се неће покајати?* Наиме, овде се напомиње о Божијој благици према творевини и да Бог све што ствара, ствара као добро (ствара добрим). У нередном, 22. поглављу, говори се о *закону Божијем и закону греха*. Напомене о *суботи* као оповргавање јудејског учења, јесу тема 23. поглавља, док се у 24. поглављу подробно говори о *девствености*. У 25. поглављу казује се о *обрезању* и разлозима за овом појавом, а у 26.

поглављу говори се о *антихристу*. Тема 27. поглавља јесте *васкрсење* и оно што је у вези са њим, тј. који је његов значај, шта ће се догодити са нашим телом, о свеопштом суду после васкрсења, награди праведника и казни грешника.

§ 4.

Како можемо приметити из ових кратких напомена у вези са садржајем *Тачног излагања православне вере*, ово дело се не дотиче само догматско - богословске области, него и многих других. Сва питања којим се бави свети Јован Дамаскин јесу питања која се појављују раније и која су увек тражила одговоре. Аутор овог дела подробно се користи Светим Писмом и делима светих отаца који су писали пре њега, а исто тако приметно је да употребљава и дела незнабожачких филозофа који су покушавали да дају одговоре на питања са којима се сусрећемо у овом спису.

Питања која се дотичу свештених библијских књига, свети Јован Дамаскин се свецело руководи Светим Писмом као непогрешивим извором истине. Када наводи делове из Светог Писма, то обично чини по грчком тексту LXX-це, али не свагда буквално,²⁵ мада унутрашњи смисао библијских напомена ни мало не трпи због тога...

Али много тога што је садржано у свештеним библијским књигама није раскривено у подробности, него је само наглашено кроз напомене. Поједина питања, нпр. етичка, готово да нису дотакнута. Оно што је од стране светих апостола саопштено потоњим поколењима путем усменог предања, такође се може препознати кроз ово дело. Поред Светог Писма и Светог Предања, дела светоотачке књижевности јесу важан извор за ово дело.

Аутори чија је дела користио свети Јован Дамаскин приликом стварања *Тачног излагања православне вере* јесу: папа Агатон, Анастасије Антиохијски, Анастасије Синаит, Астерије Амасијски, *Атанасије Александријски*, *Василије Велики*, *Григорије Назијанзин (Богослов)*, *Григорије Ниски*, *Дионисије Ареопажит*, Евагрије Схоластик, Евлогије Александријски, Евстатије Антиохијски, *Епифаније Кипарски*, Иринеј Лионски, *Јован Златоуст*, Јустин Мученик, *Кирило Александријски*, Кирило Јерусалимски, Климент Александријски, *Лав Велики*, *Леонтије Византијски*, Методије Патарски, *Максим Исповедник*, *Немесије Емески*, Прокло Константинопољски, Северијан Гавалски, Софроније Јерусалимски, Феликс III, *Теодорит Кирски* и неки други мањи аутори. Осим тога, немогуће је а не споменути да Јован Дамаскин употребљава „*Quaestiones ad Antiochum*” (и са њима у вези, списе

---

²⁵ „Одступања, која напомињемо у допунама нашем преводу напомена, објашњавају се,” између осталог, „околностима да та места свети Јован Дамаскин наводи напамет. Исто се може рећи и за неке напомене које Јован Дамаскин наводи из светоотачке литературе...”. Погледати наш предговор делу *Три беседе...* (стр. XXI).

Атанасија Млађег), као и одлуке Сабора (Никејског, Ефеског, Халкидонског, Трулског...), као и текст Литургије светог Јакова...²⁶

Ако се подробније позабавимо питањем утицаја дела светоотачке књижевности, уочавамо да *прва књига* у себи садржи приметне трагове следећих хришћанских аутора:

1. *Светог Григорија Богослова*, који је између осталих отаца Цркве, веома подробно изложио хришћанске истине које се тичу Свете Тројице. Поред његовог дела *50 беседа*, нарочиту пажњу привлачи и *Пет слова о Богословљу*.²⁷ Сасвим је за очекивати да је свети Јован Дамаскин, расуђујући о овим питањима којим се бавио свети Григорије Богослов, употребљавао његова дела. Тај утицај светог Григорија приметан је у читавој *првој књизи* дела којим се бавимо, и неретко нам се може учинити да пред собом немамо спис светог Јована Дамаскина, него управо светог Григорија Богослова.²⁸ Овом приликом потребно је да нагласимо следеће *беседе* светог Григорија које имају снажан утицај на светог Јована Дамаскина: *1. беседа* (14. поглавље *Тачног излагања...*), *12. беседа* (8. поглавље), *13. беседа* (8. и 14. поглавље), *19. беседа* (8. поглавље), *20. беседа* (8. поглавље), *23. беседа* (8. поглавље), *24. беседа* (10. поглавље), *25. беседа* (8. поглавље), *29. беседа* (8. поглавље), *31. беседа* (8. поглавље), *32. беседа* (4. и 8. поглавље), *34. беседа* (1, 2, 3, 4, 8. и 13. поглавље), *35. беседа* (5. и 8. поглавље), *36. беседа* (8, 9, 12. и 13. поглавље), *37. беседа* (2, 7, 8, 10, 11. и 13. поглавље), *38. беседа* (7. поглавље), *39. беседа* (8. поглавље), *40. беседа* (8. и 14. поглавље), *44. беседа* (7. и 13. поглавље), *45. беседа* (8. и 10. поглавље), *49. беседа* (8. поглавље)...²⁹

2. *Свети Дионисије Ареопагит* - Јован Дамаскин се са великом љубављу користи са следећим делима овог хришћанског писца: *О именима Божијим* (1, 2, 5, 8, 9, 10, 11, 12. и 14. поглавље *Тачног излагања...*), *О мистичном богословљу* (4. поглавље), *О небеској јерархији* (11. поглавље).

3. *Свети Григорије Ниски* - од овог аутора Јован Дамаскин употребљава дело под насловом *Катихизис* и то „са циљем да изложи поуке прикладне за обраћење у веру незнабожаца и Јудеја, а такође и ради оповргавања јеретика”.³⁰ Утицај овог дела приметан је у 5, 6. и 7. поглављу. Дамаскин такође користи и Григоријево дело *Против Евномија* у коме се „нарочито

²⁶ Имена која су написана курзивом имају много већи утицај на светог Јована Дамаскина, него остала.

²⁷ Погледати: арх. Филарет, *op. cit.*, т. II, 167 и даље, 175 и даље.

²⁸ Погледати: МРGr., т. 94, 781-782; Lequien, *Prologus in libr. de fide orth.*

²⁹ Напомене у вези беседа светог Григорија Богослова, као и касније напомене у вези са осталим хришћанским ауторима, настале су на основу коментара Lequien'а у његовом делу које се бави светим Јованом Дамаскином.

³⁰ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 198. Погледати и наш предговор, § 1.

снажно оповргавају погрешна учења Евномија у вези са Сином Божијим, Светим Духом...”,³¹ тако да његов утицај препознајемо у 8. поглављу *Тачног излагања*... У 8. и 10. поглављу препознајемо ставове које свети Григорије Ниски износи у спису под насловом *Посланица Авлавију*, где се казује „да не постоје три бога”.³²

4. *Свети Кирило Александријски* - Дамаскин користи дело *О Светој Тројици* или *Ризнице*, чији је аутор свети Кирило, у коме се „оповргава нечасно учење Арија и Евномија”,³³ а трагови се примећују у 4, 7, 8. и 12. поглављу *Тачног излагања православне вере*.

5. *Свети Атанасије Александријски* - од овог аутора Дамаскин користи дело под насловом *Речи против Аријана*, које „представља први покушај потпуног и подробног разматрања оних ставова које су ови јеретици искористили да би устројили своје учење о Сину Божијем”,³⁴ а утицај овог списка уочавамо у 8. и 12. поглављу. Исто тако, употребљава и дело *О оваплоћењу Логоса*,³⁵ и то у 3. поглављу. Трагове Атанасијевог списка *Против незнабожаца*, које говори „о идолослужењу, о истинском богопознању, о неопходности оваплоћења Бога Логоса, крсној смрти...”³⁶ примећујемо у 3. поглављу *Тачног излагања*...

6. *Свети Василије Велики* - Јован Дамаскин употребљава његово дело *Против Евномија* у коме се излажу истине о Богу - Оцу, Сину и Светоме Духу кроз оповргавање лажног Евномијевог учења. Преосвећени Филарет број тих књига ограничава на три,³⁷ сматрајући четврту и пету књигу неоригиналном. Ипак, Дамаскин их употребљава као Василијева дела и то у 8. и 13. поглављу. Од Василијевих дела користи и дело *О Духу Светоме*, које је написано по прозби светог Амфилохија, „против Аетија, чији је поборник био и Евномије”,³⁸ и то приликом састављања 7. поглавља. Примећују се такође и трагови Василијевих *Писама* (нпр. 43. писма) у 8. поглављу.

7. *Преподобни Максим Исповедник* - Дамаскин пре свега употребљава његово „познато писмо презвитеру Мартину о происхођењу Духа Светог”,³⁹ у састављању 8. поглавља, као и Максимов *Дијалог против Аријана*, у истом поглављу *Тачног излагања православне вере*.

У другој књизи свог дела Дамаскин користи дела следећих хришћанских аутора:

³¹ Арх. Филарет, *op. cit.*, 198.

³² Богородский, *Учен. св. I. Дам. обѣ исхожден. Св. Духа...*, СПб., 1879, 165.

³³ Арх. Филарет, *op. cit.*, III, 106.

³⁴ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 52.

³⁵ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 59, 60.

³⁶ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 60.

³⁷ *Op. cit.*, II, 134-135.

³⁸ Арх. Филарет, *op. cit.*, III, 141-142.

³⁹ Арх. Филарет, *op. cit.*, III, 226.

1. Немесија, „*епископа Емезије у Сирији*”,⁴⁰ тј. његово дело *О човековој природи*, које је имало снажан утицај на Јована Дамаскина. Наиме, многе напомене у *другој књизи* представљају мисли које су настале искључиво на основу Немесијевог дела. Конкретно, трагове препознајемо у 3, 4, 7, 8, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 24, 25, 26, 27, 28, 29. поглављу *друге књиге*.

2. *Свети Григорије Богослов* - трагове његових *Беседа* сусрећемо: у 3. поглављу - 34. *беседа*, у 1. поглављу - 35. *беседа*, у 1, 2, 3, 11. и 12. поглављу - 38. *беседа*, у 1, 2, 11. и 12. поглављу - 42. *беседа*, 1. поглавље - 44. *беседа*.

3. *Преподобни Максим Исповедник* - свети Јован Дамаскин приликом састављања *друге књиге* користи *Одговоре на сумњива места Писма*,⁴¹ и то у 11. поглављу. Затим, *Прву посланицу Марину*,⁴² приликом састављања 22. поглавља; користи такође „књигу о души и њеним дејствима”,⁴³ приликом састављања 12. поглавља, као и дело *Дијалог са Пиром*,⁴⁴ приликом састављања 22. и 23. поглавља...

4. *Свети Василије Велики* - Дамаскин користи његово дело *Беседе на шестоднев*,⁴⁵ управо у 6, 7. и 9. поглављу *друге књиге*, затим, *Беседе О рају* користи у 10. и 11. поглављу, а *Беседе на Рођење Христово* употребљава приликом састављања 7. поглавља...

5. *Свети Григорије Нисски* - Дамаскин користи његов *Катихизис* у 4. поглављу, дело *О стварању човека*,⁴⁶ у 6, 11, 19. и 30. поглављу. Утицај овог аутора приметан је такође и у 23. поглављу.

6. *Свети Јован Златоуст* - Јован Дамаскин употребљава следеће *Беседе* овог аутора: *Беседе на Јованово јеванђеље* (13. поглавље), *Беседе на посланицу Ефесцима* (30. поглавље), *Беседе на посланицу Јеврејима* (6. поглавље).⁴⁷

7. *Северијан, епископ Гавалски* - од овог аутора Дамаскин употребљава дело *Речи о стварању света* и то приликом састављања 7, 8. и 9. поглавља *друге књиге*.⁴⁸

8. *Свети Дионисије Ареопагит* - у 3. поглављу приметни су трагови дела *О небеској јерархији*, док се у 2. поглављу примећује утицај дела *О црквеној јерархији*.

---

⁴⁰ Погледати: „Prologus” Lequien’a у његовом издању *Тачног излагања православне вере* (MPGr., 94, 781-782).

⁴¹ Арх. Филарет, *op. cit.*, III, 227.

⁴² Lequien сматра да је реч о првом од *два тома догмата* упућених Марину или његово већ споменуто писмо Марну. Такође погледати: арх. Филарет, *op. cit.*, III, 226.

⁴³ Арх. Филарет, *op. cit.*, III, 227.

⁴⁴ Арх. Филарет, *op. cit.*, III, 224, напомена бр. 2.

⁴⁵ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 147-148.

⁴⁶ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 202.

⁴⁷ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 276, 278, 279, 295.

⁴⁸ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 6, напомена бр. 10.

9. *Светог Методија, епископа Патарског* - Дамаскин употребљава његово дело *Против Оригена* (погледати у „Eriphan. haeres”, 64) приликом састављања 10. и 11. поглавља.⁴⁹

10. *Светог Атанасија Александријског* - приметни су трагови његовог дела *Против Аполинарија*,⁵⁰ када се говори о оваплоћењу Сина Божијег (погледати 12. поглавље *друге књиге*).

11. *Преподобног Теодорита, епископа Кирског* - од његових дела у *другој књизи* приметан је утицај дела *Преглед јеретичких басни у пет књига*,⁵¹ и то пре свега у 3. поглављу. Дамаскин прихвата образац и „онај поредак кога се држи Теодорит” у поменутом делу приликом излагања хришћанских догмата вере. Наравно, тај „поредак” се не може назвати „савршеним”, тако да Дамаскин чини многа одступања од њега, задржавајући мисли изложене у Теодоритовом спису. Наиме, преподобни Теодорит обично се ограничава напоменама Светог Писма, а затим „напорима сопственог ума излаже против јеретика различите видове доказа”. Дамаскин се постојано користи Светим Писмом, али и мислима светих отаца, „Светим Предањем као неисцрпним изворником... излажући све јасно и концизно”.⁵²

12. *Светог Атанасија Синаита* - Дамаскин користи његово дело *Путеводитељ*, које „представља читав низ руководстава приликом дијалога са монофизитима... и јавља се једним од најбољих дела против евтихијанства...”.⁵³ Мисли из овог списка приметне су у 23. поглављу *друге књиге*.

13. *Светог Јустина Мученика* - Јован Дамаскин користи његово дело *Питања Јелинима* приликом напомена о манихејима у 6. поглављу. Неки од научника, међу којима је и архиепископ Филарет, овај спис светог Јустина сматра за неоригинално.⁵⁴

14. *Климента Александријског* - од његових дела Дамаскин, највероватније, употребљава *Стромате*,⁵⁵ и то приликом састављања 23. поглавља.

15. Дамаскин такође користи и дело *Питања Антиохи*, „које представља компилацију из древних изворника, а једним делом и из списка светог Атанасија, чији је аутор остао непознат...”.⁵⁶ Ово дело користи приликом мисли изложених у 4. поглављу *друге књиге*.

Трећа књига дела *Тачног излагања православне вере* у себи садржи трагове следећих списка чији су аутори:

⁴⁹ Арх. Филарет, *op. cit.*, I, §§ 74-76.

⁵⁰ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 60.

⁵¹ Погледати нашу напомену у § 1., а такође и код арх. Филарета, *op. cit.*, III, 128.

⁵² Погледати: Prolog. Lequien'a *Тачног излагања православне вере* (MPGr., 94,781-782).

Такође погледати: Langen, *op. cit.*, 62...

⁵³ Арх. Филарет, *op. cit.*, III, 234-235.

⁵⁴ Погледати: арх. Филарет, I, 73.

⁵⁵ Погледати наш предговор, § 1; Lequi., „Clem. Alex. *ap. Max.*”.

⁵⁶ Погледати наш превод *Три слова...* (СПб., 1893, 12).

1. *Свети Григорије Богослов* - поново се сусрећу његове *Беседе* и то: 1. *беседа* - 6. поглавље, 4. *беседа* - 16. поглавље, 5. *беседа* - 3. поглавље, 12. *беседа* - 1. поглавље, 20. *беседа* - 22. поглавље, 24. *беседа* - 21. поглавље, 35. *беседа* - 4. и 17. поглавље, 36. *беседа* - 14, 21, 22, 24. и 25. поглавље, 38. *беседа* - 1, 2. и 6. поглавље, 39. *беседа* - 10. и 17. поглавље, 42. *беседа* - 2, 10, 17, 24. и 27. поглавље, 51. *беседа* (? погледати код Lequ.) - 6. и 7. поглавље. Осим тога, Дамаскин се користи и *Посланицама Кледонију* светог Григорија, у којима се оповргава учење Аполинарија.⁵⁷ Утицај овог дела приметан је у 6, 12, 16. и 18. поглављу. Такође користи и Григоријеве *Стихове против Аполинарија*,⁵⁸ и то у 18. поглављу *треће књиге*.

2. *Свети Григорије Ниски* - приликом састављања поглавља *треће књиге*, Јован Дамаскин користи већ споменути *Катихизис* (нарочито у 1. поглављу), а такође и *Антијеретикон* у коме „је изложено мноштво напомена из Аполинаријевог учења”.⁵⁹ Утицај овог дела примећујемо у 14. и 15. поглављу. У 15. поглављу такође препознајемо мисли изложене у Григоријевој *Беседи о природи и ипостаси*.

3. *Свети Василије Велики* - поред већ споменутих дела овог хришћанског аутора, свети Јован Дамаскин користи и *Књигу о Духу Светоме* приликом састављања 5. поглавља. У истом поглављу, а такође и у 15. поглављу осећа се утицај Василијевог 43. *тисма*, док се у 14. поглављу примећује утицај *Беседе на Пс. 44.*⁶⁰ У истом поглављу, наилазимо на трагове Василијевог тумачења 7. главе књиге пророка Исаије.

4. *Свети Кирило Александријски* - у 15. поглављу Дамаскин користи већ споменуто дело овог светог оца, док у 12. поглављу примећујемо трагове *Књига против Несторија*, „веома обимног полемичког списа светог Кирила”.⁶¹ У 2, 8. и 11. поглављу Дамаскин користи мисли изложене у *Апологетику против Теодорита*,⁶² док у 6. и 15. поглављу сусрећемо утицај Кириловог тумачења Јовановог јеванђеља.⁶³ У 7. поглављу имамо трагове Григоријевих *писам* и то Евлогију, Сукцесу,⁶⁴ и монасима (2. и 12. поглавље).

5. *Преподобни Максим Исповедник* - у овој књизи Дамаскин је користио следећа Максимова дела: *Дијалог са Пиром*, о ком смо већ говорили, и то у 14, 15, 18, 19. и 23. поглављу; затим, употребљава *два тома догмата* упућених Марину,⁶⁵ и то приликом састављања 19. и 25. поглављу. Максимово

⁵⁷ Арх. Филарет, op. cit., II, 186.

⁵⁸ Арх. Филарет, op. cit., II, 174.

⁵⁹ Арх. Филарет, op. cit., II, 201.

⁶⁰ Арх. Филарет, op. cit., II, 148, напомена бр. 48.

⁶¹ Арх. Филарет, op. cit., III, 106.

⁶² Арх. Филарет, op. cit., III, 97-98, 100...

⁶³ Арх. Филарет, op. cit., III, 104.

⁶⁴ Арх. Филарет, op. cit., III, 102, напомена бр. 50, 108.

⁶⁵ Арх. Филарет, op. cit., III, 226.

дело о *двема вољама у Христу*, „упућено истом Марину”,⁶⁶ користи у 15. и 17. поглављу. *Посланицу Јовану Кубиларују*, Дамаскин употребљава у 3. поглављу, а *Посланицу Никандру*,⁶⁷ у 17. поглављу.

6. *Свети Атанасије Александријски* - Дамаскин овде користи следеће списе овог светог оца: *О спаситељном доласку Христовом (против Аполинарија)*, и то у 1, 6, 23. и 26. поглављу, као и *Писма Серапиону*, кроз која се доказује божанство Духа Светога.⁶⁸ Ово дело употребљава приликом састављања 16. поглавља.

7. *Свети Јован Златоуст* - Дамаскин користи његове *Беседе* и то: *Беседе на Јованово јеванђеље*,⁶⁹ у 24. поглављу, затим *Беседе на Матејево јеванђеље*, у истом, 24. поглављу, док *Беседе на Дела апостолска*,⁷⁰ користи у 15. поглављу. У истом поглављу приметно је да употребљава и Златоустове *Беседе о светом Томи*.

8. *Преподобни Леонтије Јерусалимски* (који је византинац по пореклу) - од овог писца, Дамаскин користи дело *О сектама*,⁷¹ и то у 7, 9, 11. и 28. поглављу; затим, дело под насловом *Три књиге против Несторија и Евтихија*,⁷² у 3. и 28. поглављу, као и спис *30 поглавља против Севера*, које је усмерено „против монофизита”.⁷³ Ово дело Дамаскин користи у 3. поглављу, а у 5. поглављу користи дело *Решење Северових логизама*.

9. *Свети Лав* - од овог аутора, иначе епископа Рима, Дамаскин у 3, 14, 15. и 19. поглављу користи његова *Писма*.⁷⁴

10. *Свети Дионисије Ареопагит* - дело *О именима Божијим*, свети Јован Дамаскин користи у 6, 11. и 15. поглављу, док Дионисијево *Писмо Кају*, као 4. од *Писама разним лицима*,⁷⁵ користи у 15. и 19. поглављу.

11. *Свети Атанасије Синаит* - Дамаскин у 3, 14. и 28. поглављу користи Атанасијево дело *Путеводитељ*.

12. *Свети Прокло Константинопољски* - у 2. и 3. поглављу, Дамаскин употребљава Проклову *Другу посланицу о вери*, у којој се „дају напомене у вези са оваплоћењем Бога Логоса”.⁷⁶

13. *Свети Софроније Јерусалимски* - од овог писца, Дамаскин у 18. поглављу користи његову *Саборну посланицу*, која „казује против монотеитства”.⁷⁷

---

⁶⁶ Арх. Филарет, ор. cit., III, 226.

⁶⁷ Арх. Филарет, ор. cit., III, 226, напомена бр. 15.

⁶⁸ Арх. Филарет, ор. cit., II, 59.

⁶⁹ Арх. Филарет, ор. cit., II, 329, 277.

⁷⁰ Арх. Филарет, ор. cit., II, 330, 275.

⁷¹ Арх. Филарет, ор. cit., III, 211-212.

⁷² Арх. Филарет, ор. cit., III, 212.

⁷³ Арх. Филарет, ор. cit., III, 213.

⁷⁴ Арх. Филарет, ор. cit., III, 134-136.

⁷⁵ Погледати: *Енциклоп. словарь* (Брокгауз) и Ефрон - *Дионисий Ареопагит*.

⁷⁶ Арх. Филарет, ор. cit., III, 88, као и 14. напомена на стр. 90.

⁷⁷ Арх. Филарет, ор. cit., III, 217-218.

14. *Свети Евлогије Александријски*,⁷⁸ - у 3. поглављу Дамаскин употребљава мисли овог аутора усмерене против монофизита.⁷⁹

15. *Свети Анастасије Антиохијски* - од овог писца Дамаскин у 15. поглављу употребљава напомене које говоре о енергијама у Христу.⁸⁰

16. *Феликс III* и *остали епископи*, који су писали Петру Фулону. Трагови овог писма примећују се у 10. поглављу.

17. *Папа Агатон* - његова „Erist. syn. in VI syn, act. 4”,⁸¹ употребљена је од стране Јована Дамаскина у 14. поглављу.

18. Као што смо већ напоменули, Дамаскин употребљава и одлуке *Сабора*, тако да у 7. поглављу сусрећемо мисли изнете кроз документа Првог Васељенског сабора и Трећег Васељенског сабора, у 10. поглављу ставове Четвртог Васељенског сабора, док у 14, 15. и 16. поглављу примећујемо напомене из одлука Шестог Васељенског сабора.⁸²

У последњој, *четвртој књизи*, Дамаскин користи дела следећих хришћанских аутора:

1. *Светог Григорија Богослова* - поново је реч о његовим *Беседама*, и то: 36. *беседа* - 6. и 18. поглавље, 39. *беседа* - 4, 9. и 18. поглавље, 40. *беседа* - 25. поглавље, 42. *беседа* - 13. и 23. поглавље, 44. *беседа* - 9. и 23. поглавље, 47. *беседа* - 26. поглавље, 48. *беседа* - 9. поглавље.

2. *Светог Атанасија Атонског* - у овој књизи, Дамаскин користи његова *Писма Сератиону* у 9. поглављу, док у 8. поглављу приметно употребљава *Излагање вере*.⁸³ Дело *О оваплоћењу Логоса* употребљава у 4. поглављу, а у 3. поглављу сусрећу се мисли из дела *Против Аполинарија*. Из Атанасијевог *Писма Аделфију*, у коме се „говори о божанству Исуса Христа као Логоса Божијег”,⁸⁴ такође срећемо мислу у споменутом, 3. поглављу. Трагове списа *Речи против незнабожаца* и *Беседе о обрезану и суботи*, сусрећемо у 20., односно 23. и 25. поглављу.

3. *Светог Василија Великог* - у 2, 12, 13. и 16. поглављу Дамаскин користи Василијеву *Књигу о Светом Духу*, док у 9. поглављу користи Василијеву беседу *О криштењу*.⁸⁵ Мисли из *Беседе на Пс. 115*,⁸⁶ срећу се у 11. поглављу, као и напомене из *Тумачења 11. главе књиге пророка Исаије*.⁸⁷ Из *Бе-*

⁷⁸ Арх. Филарет, *op. cit.*, III, 192-196.

⁷⁹ Код Lequ. постоји уопштена напомена: „Eulog. ap. Max.”, без напомене о коме Евлогијевом делу је реч.

⁸⁰ Lequ. износи уопштену напомену о „Anast. Antioch.”, не дајући прецизнији назив његовог списа.

⁸¹ Управо овако је овај спис наведен код Lequien’a.

⁸² Подробније о овоме: Робертсон, *op. cit.*

⁸³ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 59.

⁸⁴ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 59, напомена бр. 44.

⁸⁵ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 146.

⁸⁶ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 148, напомена бр. 48.

⁸⁷ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 148-149.

седе о томе да Бог није творац зла,⁸⁸ Дамаскин користи напомене у 19. поглављу, док су из *Похвалног слова Четрдесеторици мученика*,⁸⁹ приметни детаљи у 15. и 16. поглављу.

4. *Светог Јована Златоуста* - у 9. и 13. поглављу Дамаскин користи *Беседе на Матејево јеванђеље*. У 13. поглављу такође наилазимо на утицај *Беседа на Јованово јеванђеље*, као и *Беседе на Посланицу Ефесцима*. У 18. поглављу Дамаскин се користи ставовима из *Беседа на Посланицу Римљанима*,⁹⁰ док у 26. поглављу користи *Беседе на Другу посланицу Солуњанима*.⁹¹ Из *Беседа на Књигу Постање*, приметни су трагови у 25. поглављу. У 19. поглављу, Дамаскин користи и Златоустове *Беседе о томе да Бог није виновник зла*.

5. *Светог Григорија Нисског* - у 13. поглављу Дамаскин употребљава ставове из Григоријевог *Катихизиса*, док у 8. поглављу користи дело *Књига против Евномија*. Трагови употребе дела *О стварању човека* приметни су у 24. поглављу, док се у 27. поглављу осећа утицај дела под насловом *О души и васкрсењу*. Из Григоријевог списка *Беседа на Рођење Господње*, Дамаскин користи сегменте приликом писања 14. поглавља.

6. *Светог Кирила Александријског* - Дамаскин у 18. поглављу користи његово дело *Ризница*, а у 4. поглављу дело под насловом *Тумачење Јовановог јеванђеља*. Кирилово *Писмо императору Теодосију*, као и *Писмо Акакију, епископу Митиленском*,⁹² употребљено је од стране Дамаскина у 6., односно 18. поглављу.

7. *Светог Епифанија Кипарског* - Дамаскин у 3. и 27. поглављу користи његов спис *Анкоратом*,⁹³ док у 23., као и у 27. поглављу срећемо мисли из *Панариона*, Епифанијевог дела које се бави историјом и оповргавањем јереси.⁹⁴ У 17. поглављу осећа се утицај „Епифанијевог списка који говори о грчким преводима Старог Завета, као и о канонским књигама Старог Завета уопште...”⁹⁵

8. *Светог Методија, епископа Патарског* - у 27. поглављу свог дела, Дамаскин је користио Методијев спис *Против Оригена*, док је у 9. поглављу користио дело под насловом *О васкрсењу*.⁹⁶

9. *Светог Кирила Јерусалимског* - његове *Катихезе* Дамаскин приметно употребљава у овој књизи, поготово у 11, 13, 17, 26. поглављу.

10. *Светог Астерија Амасијског* - од овог аутора Јован Дамаскин у 15. поглављу наводи мисли из *Беседе о светим мученицима*, која се бави „за-

⁸⁸ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 146.

⁸⁹ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 134, напомена бр. 23.

⁹⁰ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 329.

⁹¹ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 295.

⁹² Арх. Филарет, *op. cit.*, III, 102.

⁹³ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 252.

⁹⁴ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 252-253.

⁹⁵ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 253.

⁹⁶ Арх. Филарет, *op. cit.*, I, 173.

штитом поштовања светитеља Божијих и њихових светих моштију пред нападима незнабожаца и Евномијевих следбеника”⁹⁷

11. *Светог Иринеја Лионског* - његово дело *Против јереси*,⁹⁸ Дамаскин користи приликом састављања 26. поглавља.

12. *Светог Евстатија Антиохијског* - у 14. поглављу ове књиге, Јован Дамаскин користи Евстатијево дело које казује о шестодневу, за које архиепископ Филарт каже да не припада опусу овог писца, наглашавајући „да сам дух у коме је дело писано не одговара осталим списима светог Евстатија...”⁹⁹

13. *Светог Дионисија Ареопагита* - у 13. поглављу Дамаскин користи Дионисијево дело *О именима Божијим*.

14. *Евагрија Схоластика* - од овог аутора, Дамаскин у 16. поглављу користи дело *Историја Цркве*.

15. *Атанасија Млађег* или *Атанасија Малог* - у 2, 9. и 11. поглављу, Дамаскин користи дело *Quaest. ad Antiochum*. О проблему везаним за овог писца и ово дело, подробно говори архиепископ Филарет у свом делу.¹⁰⁰

Дамаскин у 13. поглављу користи и *Литургију апостола Јакова*, а такође и саборске одлуке Трулског сабора.¹⁰¹

Изостављајући напомене о другим хришћанским писцима чија дела Дамаскин такође употребљава приликом састављања *Тачног излагања православне вере*, као на пример Косме,¹⁰² нарочито у вези са питањем стварања света.¹⁰³ Такође, он користи и дела светог Иполита,¹⁰⁴ када се бави питањем Антихриста,¹⁰⁵ као и делима Диодора Тарског,¹⁰⁶ када се бави проблемом „космолошког доказа бића Божијег”.¹⁰⁷ Снажан утицај светог Григорија Великог, светог Атанасија Александријског, светог Василија Великог, светог Григорија Нисског, светог Дионисија Ареопагита, као и светог Јована Златоуста, светог Кирила Александријског, преподобног Максима Исповедника, Немесија, преподобног Теодорита (поготово у виду његовог *плана* у излагању догмата) и других, по речима истраживача попут Lequien’a, Lan-

⁹⁷ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 347-348.

⁹⁸ Арх. Филарет, *op. cit.*, I, 96-99.

⁹⁹ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 29.

¹⁰⁰ Арх. Филарет, *op. cit.*, II, 66-67.

¹⁰¹ Подробније: Робертсон, *op. cit.*, I, 576.

¹⁰² Арх. Филарет, *op. cit.*, III, 9: „Који је сачионио хришћанску топографију и тумачење Лукиног јеванђеља и псалама...”

¹⁰³ Погледати: Langen, *op. cit.*, 111.

¹⁰⁴ Живео је половином III века и „био је епископ области у близини Рима” (арх. Филарет, *op. cit.*, I, 105-106).

¹⁰⁵ Langen, *op. cit.*, 129.

¹⁰⁶ Према напомени арх. Филарета (*op. cit.*, II), реч је о епископу из IV века.

¹⁰⁷ Langen, *op. cit.*, 107.

gen'a или архиепископа Филарета (Черниговског),¹⁰⁸ указује на чињеницу са *Тачно излагање православне вере*, у одређеној мери не представља „оригинално дело” светог Јована Дамаскина, тј. да „он (Дамаскин) веома вешто ствара дело од учења отаца који су живели и стварали пре њега, али да такође и излаже своја лична мишљења о појединим питањима”.¹⁰⁹ Потребно је напоменути да се он са великом љубављу користи са делима писаца хришћанског истока, док је дела писаца са запада мање употребљавао. Остаје непознато да ли је разлог томе што није имао списе аутора који су стварали на западу или због тога што су питања којима се он (Дамаскин) бавио неупоредиво подробније објашњена у делима светог Григорија Богослова, светог Атанасија Великог, светог Василија Великог... Нека од дела која су настајала на западу Дамаскин је могао користити индиректно. На пример, користећи се тумачењима Светог Писма чији је аутор свети Василије Велики, а која су како је познато,¹¹⁰ настала под утицајем Оригенових тумачења, свети Јован Дамаскин се ео ipso користи мислима и овог аутора. Исто се може рећи и за следеће: придржавајући се излагања хришћанских догмата кога се држи преподобни Теодорит, поново се осећа утицај Оригеновог списа *О начелима*, којим се користи управо Теодорит приликом стварања свог дела.

Сви они који светог Јована Дамаскина упоређују са пчелом која вредно сакупља „најпријатнији мед са мислених цветова”,¹¹¹ чине то са пуним правом. Дамаскин се са правом назива и „устима и тумачем... свих богослова”.¹¹²

Неки од научника,¹¹³ заступају мишљење да је свети Јован Дамаскин поред дела хришћанских писаца, такође користио и дела Платона и Аристотела. Са ставовима Платона, свети Јован Дамаскин се, можда, могао упознати од стране Козме Калабријског који је, по речима самог Дамаскина, био „упознат и са философијом”.¹¹⁴ Такође постоји претпоставка да се са Платоновим учењем упознаје кроз списе светог Дионисија Ареопажита који је, „како се зна, у одређеној мери био платоничар”.¹¹⁵ Да је Дамаскин „подробно изучио Аристотелову философију”,¹¹⁶ у то нема сумње. Као питање намеће се недоумица како се то одразило на њега и његово стваралаштво? Слободно можемо рећи да је то било од користи јер је Аристотел у њему

---

¹⁰⁸ Погледати: „Prolog.” Lequien'a *Тачном излагању православне вере*; Langen, op. cit., s. 61; арх. Филарет, op. cit., III, 260. Такође погледати: Nirscl, *Lehrbuch d. Patrologie...*, t. III, Mainz, 1885, 613-616; Alzog, *Grundriss der Patrologie*, 1888, 476-478.

¹⁰⁹ Langen, op. cit., 61.

¹¹⁰ Арх. Филарет, op. cit., II, 148, 149...

¹¹¹ Prolog. Lequien, op. cit.

¹¹² Погледати III епиграф на првој страници нашег превода.

¹¹³ О овоме, на пример, погледати код Langen'a, op. cit., § 5, 104.

¹¹⁴ Погледати: арх. Филарет, op. cit., III, 253-254.

¹¹⁵ Langen, op. cit., 104.

¹¹⁶ Арх. Филарет, op. cit., III, 258.

„образовао мислиоца који је веома прецизан у својим речима, а нарочито је томе допринело упознавање са Аристотеловом физиком”,¹¹⁷ а то лако учимо у напоменама о *васељени* као и о напомена о *човековој души*. Платон је могао на њега утицати одређеним напоменама о Божанству, као што је био случај са светим Григоријем Богословом, светим Василијем Великим и светим Григоријем Нисским. Ипак, Платонова философија није превише утицала на светог Јована Дамаскина. *Тачно излагање православне вере* може послужити као пример томе, мада, анализирајући текст овог дела, можемо приметити да у: 13. поглављу *прве књиге* сусрећемо трагове „Aristotel. lib. IV Physic. c. 4”,¹¹⁸ у 1. поглављу *друге књиге* - „Aristot. lib. I De coelo”,¹¹⁹ у 6. поглављу *друге књиге* - „Plato in Tim.”,¹²⁰ у 4. поглављу *друге књиге* - „Iambli. De myst. sect. 4, c. 11”,¹²¹ у 7. поглављу *друге књиге* - „Porph. De antro Nymph.”,¹²² у 9. поглављу *друге књиге* - „Strab. lib. II”.¹²³ Али, сви ти, евентуални, утицаји остављају изузетно слаб траг на православност мисли светог Јована Дамаскина. Потребно је напоменути да Дамаскин напомене незнабожачких аутора у свом делу спомиње превасходно са циљем њиховог оповргавања, док је хришћанско - богословски „материјал” овај свети отац сабирао искључиво из Светог Писма и хришћанских писаца.

§ 5.

Кроз наше кратке напомене у вези *садржаја* овог дела светог Јована Дамаскина, указали смо на „главне” изворнике којима се користио аутор. Уколико ово дело упоредимо са оним која су настала пре њега, тада је немогуће а да га не поставимо „далеко изнад других” јер оно „уистину представља посебно место у историји догматике као науке”, као и то да овај спис „ипак није покушај мање или више обимног излагања догмата у строгом смислу система који је карактеристичан за каснија дела ове науке”.¹²⁴ Посматрајући *Тачно излагање православне вере* као догматско дело, научници најчешће наглашавају ове његове недостатке: мада је његов „план” потпуно „природан”, ипак постоји потреба да се он донекле промени у садржају *четврте књиге*, затим износе се напомене да су неки од догмата недовољно објашњени или да су у потпуности остављени без објашњења (поготово они у вези благодати, оправадња и тајнама). Такође се

¹¹⁷ Арх. Филарет, *op. cit.*, III, 258.

¹¹⁸ Како је наведено код Lequien’a.

¹¹⁹ Како је наведено код Lequien’a.

¹²⁰ Исто.

¹²¹ Исто.

¹²² Исто.

¹²³ Исто. Упоредити код Langen’a (s. 111), који још указује и на Птоломеја и на његов утицај на светог Јована Дамаскина, поготово када је реч о питањима која дотичу стварање света.

¹²⁴ Силвестрџ, *Опытъ православнаго догматическаго Богословия*, т. I, § 18, Киевъ, 1884.²

замера да Дамаскин „не прави разграничење догмата, као истина вере, са другим, недогматским истинама”, због чега се заједно са чисто догматским истинама анализирају питања „која се односе на етику, психологију и који са догматиком немају пуно тога заједничког”. Ипак, сви ови „недостатци” не говоре ништа против светог Јована Дамаскина јер, као прво, он није писао школски уџбеник, а сам „метод” и „план” његовог дела не треба да буде оцењен са тачке гледишта нашег времена, него епохе у којој је живео и стварао овај свети отац. Управо то и јесте један од разлога што ово дело заузима тако високу позицију у историји догматике као науке.

Особине које су без сумње присутне у овом делу јесу: свети Јован Дамаскин „прониче у мисао сваког догмата” стреми да догмат „заснује на Светом Писму и да га осветли обилном светлошћу црквеног предања”. Он такође нема намеру да догмате оптерети „научним истраживањем” како би их на тај начин „приближио човековом разуму”. Оно што је нарочито потребно нагласити јесте „Дамаскинова строга верност духу древне васељенске Цркве” када је у питању верност догматском богословљу. Конкретније говорећи, „Дамаскинова догматика јесте искуство хармоничког истраживања вере са потребама науке и пројављује себе као узвишен образац за догматичаре свих епоха”. Имајући то у виду, ово дело светог Јована Дамаскина било је и биће путоказ и „многи су покушавали да своја дела пишу по узору на ово”, али *Тачно излагање православне вере* ипак је остало непревазиђеним како на западу, тако и на истоку.

У времену пре *поделе цркве* (у XI веку), догматско стваралаштво светог Јована Дамаскина подједнако је употребљавано од стране свих хришћанских богослова, тј. оних са запада и оних са истока. Потребно је нагласити да је „на самом почетку X века ово дело било преведено *чак* и на словенски језик”. Након 1054. године, ово велико дело светог Јована Дамаскина још дуго времена изазивало је велику пажњу међу западним богословима. Наиме, познато је да је у XII веку „по препоруци папе Евгенија III ” (1144-1153) *Тачно излагање православне вере* било преведено на латински. У истом веку „Петар Ломбард (+1164) начинио је његово скраћено издање”, док је у следећем веку један од најпознатијих средњевековних схоластичких богослова - Тома Аквински (1225-1274) веома подробно анализирао ово дело светог Јована Дамаскина. Али, „западна догматска истраживања истина вере, под утицајем новог схоластичког учења, ступају на нови пут који је у потпуности био непознат Дамаскину, као ни његовим претходницима, када је у питању бављење догматима вере, тако да овај спис полако бива потиснут на западу...”. Са друге стране, православни хришћани посматрали су и посматрају *Тачно излагање православне вере* као „класични уџбеник богословља, као основу и норму свих потоњих грчких догматика...”. Али, како смо већ нагласили, и овде „током многих векова није било достојног настављача” дела светог Јована Дамаскина. Ова околност се, пре свега, објашњава тиме да су „научне богословске снаге имале задатак да се

усмере на анализу и решавање различитих појединачних догматских питања”, која су настајала у тадашњим условима живота, а као друго, то се објашњава околностима у којима се налазе Грци, поготово након 1453. године, тј. након пада под власт Турака. Наиме, до пада Константинопоља, појављују се само „три” искључиво догматска дела: *Догматско свеоружје православне вере*, од Евтимија Зигабена (XII век), *Ризница православне вере*, од Никите Хонијата (+1206) и *Црквени разговори о једној вери Христовој против безбожника, незнабожаца, Јудеја и свих јереси*, чији је аутор свети Симеон Солунски (XV век). Али, не стварајући дела попут *Тачног излагања православне вере*, источни богослови су много тога урадили у вези са проучавањем овог списка и око његовог ширења међу православним хришћанима.

Велико поштовање које грчки богослови имају према овом делу светог Јована Дамаскина прелази и међу руске богослове који су увек посматрали и посматрају *тачно излагање православне вере* као нешто јединствено и непоновљиво. Код нас (Руса) појављивали су се покушаји да се „настави” и „подражава” дело светог Јована, а као заслужни спомена јесу: *Православно исповедање источне, саборне и апостолске вере* (Петар Могила, XVII век), а такође и радови архиепископа Антонија, архиепископа Филарета (Черниговског), митрополита Макарија и епископа Силвестра, дела која су, више или мање, позната сваком нашем иоле образованијем суграђанину.

Али, било које од ових догматских дела никако не могу да у други план потисну значај дела светог Јована Дамаскина. Исто тако важно је нагласити и следеће: свети Јован Дамаскин живео је у време пре поделе Цркве и, према томе, његово дело *треба да има* пуноважност и за западне богослове. Наиме, „његове мисли јесу мисли древне васељенске Цркве, његове речи јесу закључне речи онога што је раније било изречено о вери од стране древних отаца и учитеља Цркве... његово дело је попут заветних речи свих древних отаца васељенске Цркве упућених каснијим догматичарима, који су управо у овом делу имали жив пример и поуку како и на који начин треба да наставе своја истраживања и објашњења догмата, како би сачували благо вере...”. Краће речено, Дамаскиново догматско дело (у поређењу са другим његовим делима) у својеврсној мери је основа за евентуални сусрет источног и западног богословља, а исто тако, ово дело је својеврсна мера која западним богословима може да покаже сву неоснованост и погубност њиховог одступања од гласа древне васељенске Цркве у страну чисто човечијег промишљања и тумачења...

Такође не можемо а да не кажемо да та *дрвноцрквена и древноотачка* догматика треба да буде подробно изучавана међу хришћанима који желе да разумеју узвишене хришћанске истине.¹²⁵

¹²⁵ Све напомене које су у овом делу означене под наводницима позајмљене су: а) из споменутог дела епископа Силвестра (§§ 16, 18. и 19, t. I, Кијев, 1884.²), б) из споменутог дела архиепископа Филарета (Черниговског), в) из споменутог дела Alzog’a (s. 476-478) и

§ 6.

Тачно излагање православне вере светог Јована Дамаскина, као изузетно важно дело, још од најстаријих времена превођено је на разне језике.¹²⁶ Између осталих, ово дело преведено је и на *словенски језик*. Поред превода које је, како смо нагласили, настало у X веку, познати су још преводи Епифанија Славинецког (XVII век), архиепископа Амвросија Московског (XVIII век), као и превод Андреја Курбског.¹²⁷ Исто тако, настају преводи и овог дела на руски језик, као на пример онај који се појавио у Московској Духовној академији (1844. године) или онај који настаје у Петроградској Духовној академији (1839. године). Не удубљујући се у анализу ова два превода, ипак ћемо себи допустити слободу да изнесемо следеће напомене: а) *московски* превод, како се говори у самом његовом предговору, настаје на основу Лекенеовог издања. Сасвим је умесно претпоставити да је исто издање послужило као основа и за *петроградски* превод. Поменуто издање Дамаскинових дела носи наслов: „Του εν αγιος πατρος ημων Ιωαννου του Δαμασκηνου, μοναχου και πρεσβυτερου Ιεροσολυμων τα ευρισκομενα παντ α. Opera et studio P. Michaelis Lequien...”, (Tomi 1 et 2, Parisiis; MDCCXII), и по многим мишљењима оно се сматра за веома добро.¹²⁸ Ово издање уврштено је у 94-96. том Мињове „Patrologiae cursus completus” (ser. graec.). *Тачно излагање православне вере* код Lequien’a налази се у 1. тому (стр. 123-304), док се код Миња налази у 94. тому (стр. 781-1228). Уз напомене да је ово издање квалитетније од претходних, ипак се примећује да се у њему поткрало неколико грешака које не само да се ограничавају на поједине речи, него је реч о неколико реченица. Како Lequien на то није превише обратио пажњу, оно што забрињава јесте да ни Мињ не исправља тај пропуст. Преводиоци, да би што боље обавили своје дело, треба да пред собом имају више издања Дамаскинових дела, а тога се, очевидно, нису придржавали ни преводиоци у Москви, нити у Петрограду. Како не би направили исту грешку, ми смо још користили издање Marci Norperi’a, објављено у Базелу 1575. године. Ово издање је старије од онога које је објавио Lequien, али и поред тога оно је од велике користи, пре свега због тога што не садржи пропусте које има издање које користе преводиоци Дамаскино-

---

Nirschl’a (s. 613-616). Напомене о Петру Ломбарду и Томи Аквинском преузете су из споменутог Винделбандовог дела (стр. 336 и 365). Такође смо користили и уџбеник догматике митрополита Макарија (Москва, 1888, 9). Погледати такође: Langen, op. cit., 6-14.

¹²⁶ Langen, op. cit., s. 11, 27.

¹²⁷ Филарет у делу *Обзорь русской духовной литературы* (t. I, 1859, № 4), напомиње да је поменути превод из X века начинио Јован, егзарх Бугарске, да је превод Епифанија Славинецког издат 1656. године (t. I, 1859. г., № 223), а да је превод Амвросија издат 1771. године (t. II, 1861. г., № 54). Када је реч о преводу Курбског, по мишљењу Филарета, он настаје у XVI веку (I, 1859. г., № 141).

¹²⁸ Herzog (*Real - Encyklopädie für protestantische Theologie und Kirche*, 1880., s. 40), Филарет (op. cit., III, 197) итд.

вих списа у Москви или Петрограду; б) потребно је нагласити да се данас московски превод дела светог Јована Дамаскина веома тешко може пронаћи у продају, а да петроградски није ни објављен у целости јер су га штампали у оквиру часописа *Христианское Чтение*.

Преводећи ово дело светог Јована Дамаскина настојали смо да се што више држимо израза грчког изворника, одступајући од тога само у изузетним приликама. О томе ће читаоци бити упознати у самом преводу. Наглашавамо да је овај превод настао *потпуно независно* од споменута два превода (*московског* и *петроградског*), а нама нису били познати неки други преводи овог дела на руском, а такође нисмо користили ни словенске преводе *Тачног излагања православне вере*.

Александар Бронзов

Петроградска Духовна богословија,
31. јануар 1894. године

ΤΑΧΝΟ ΙΖΛΑΓΑΉ¹²⁹ ΠΡΑΒΟСЛАВНЕ ΒΕΡΕ

Η βιβλος αυτη τους σοφους φερει λογους.
Ους Ιωαννης, της Δαμασκου το κλεος,
Εγραψε, πλησθεις Πνευματος παναγιου.¹³⁰

In quo (тj. овом делу) nihil reperire sit,
quod vel ab oecumenicis synodis sanctum non fuerit,
vel a probatis Ecclesiae magistris acceptum.¹³¹

Στομα και διερμηνευς ουτος (тj. свети Јован Дамаскин)
ο πανυ παντων των θεολογων...¹³²

---

¹²⁹ Израз εκδοσις Lequien преводи на латински са *expositio*, док руски богослови као превод употребљавају термин *изложение*. Неки од научника уместо εκδοσις наводе израз εκθεσις који у буквалном преводу управо и значи *изложение* (погл. Nirschl, *Lehrbuch der Patrologie und Patristik*, 3 B, Mainz, 1885, 614; Alzog, *Grundriss der Patrologie*, 4 Auf., 1888, 476).

¹³⁰ *Anonimus*; MPGr., t. 94, 129-130.

¹³¹ Погледати: Lequien, *Prologus in librum De fide orthod.*

¹³² Macarius Ancyranus. Погледати: MPGr., 129-130.

КЊИГА ПРВА

Глава I: **О томе да је божанско несхвативо и да не треба чинити истраживања и испитивања¹³³ у вези онога што нам није предато светим пророцима, апостолима и јеванђелистима**

Бога нико није видео никад: Јединородни Син који је у наручју Оца, он га објави.¹³⁴ Божанско је, према томе, неизрециво о несхвативо. Јер нико не зна Сина до Оца; нити Оца ко зна до Син.¹³⁵ И Дух Свети тако зна Божије, као што дух човека зна оно што је у њему.¹³⁶ После прве и блажене природе нико, не само међу људима, него и нико међу надсветовним силама, па ни Херувимима и Серафимима, никада није познао Бога, него само онај коме се Он сам открио.

Али, Бог нас није оставио у потпуном незнању јер је знање о Својем постојању управо Он сам усадио у свима. Сама творевина и њено постојање и управљање, објављују о величини божанске природе.¹³⁷ Такође и у одређеној мери, оној коју ми можемо прихватити, Он је открио знање о Себи прво кроз закон и пророке,¹³⁸ а потом и преко свог јединородног Сина, Господа и Бога и Спаситеља нашег Исуса Христа. Стога све оно што нам је предато преко закона, тако и кроз пророке, апостоле и јеванђелисте, прихватимо, разумемо и поштујемо,¹³⁹ не иштући ништа преко тога. Јер, Бог, будући добар, јесте и подавалац свакога добра, не потчињавајући се ни зависти, нити каквом страдању.¹⁴⁰ Јер завист је далека божанској природи, која је бестрасна и једино добра. Стога, као онај који зна све и који се стара о корисном за свакога, Он је открио оно шта је нама од користи, док је оно што превазилази нашу снагу и разум,¹⁴¹ о томе ћути. Зато, будимо задовољни са оним што нам је дато и у обитавајмо у томе, *не померајући вечне границе* и не преступајући божанско предање!¹⁴²

---

¹³³ Περὶ ἐρουαζέσθαι може значити и *любопытствовать*, те примерено томе *περιερούα* значи *любопытство* (погледати, на пример, *Словар* у издању Грацинског, Поспишиља...).

¹³⁴ Јован 1, 18. Израз *ποπότε* преведен је на словенски са *нигдџе*.

¹³⁵ Матеј 11, 27. Код светог Јована Дамаскина наилазимо на следећи израз: *јер нико не зна Оца до Син, нити Сина до Оца*.

¹³⁶ Погледати: 1. Кор. 2, 11.

¹³⁷ Погледати: Прем. Сол. 13, 5.

¹³⁸ Greg. Naz., *Orat.* 34 (погледати код L.).

¹³⁹ Dionys. c. 1, *De div. nom.* (код L.).

¹⁴⁰ Greg. Naz., *Orat.* 34.

¹⁴¹ Ἐδυναίεθα (L.). Нопр.: δυναίεθα. Lequ. ово преводи на следећи начин: *Док оно што ми не бисмо могли понети...* Упоредити са латинским преводом код Lequ.: *quodque vires nostras et captum excederet...*

¹⁴² Погледати: Прич. 22, 28.

Глава II: **О ономе што може бити изражено речју и ономе што тако не може бити (исказано), и о ономе што се може познати и (ономе) шта се не може (познати)**

Онај који жели да говори или слуша о Богу, такав наравно треба да зна да оно што се односи на учење о Богу и оваплоћењу,¹⁴³ није у целости исказано, те да не може у потпуности изражено речју. Такође, није ни све доступно познању, нити му је све подложно.¹⁴⁴ Постоји оно што се може познати и друго, тј. оно што се може изразити речју, као што је једно говорити, а друго знати. Зато много од онога што је у вези са Богом не може се исправно изразити јер о стварима (предметима) које нас превазилазе, принуђени смо да говоримо прибегавајући човечанском карактеру речи.¹⁴⁵ На пример, када говоримо о Богу (користимо речи): *сан* и *гнев*, *нерад* и *руке*, и *ноге* и слично.

Да је Бог - беспочетан, бесконачан, вечан и свевремен, нестворен, непреобразив, непроменљив, једноставан, несложен, бестелесан, невидљив, недодирљив, неописив, бескрајан, необухватљив, непојмљив, добар, праведан, свесилан, Творац целокупне твари, Сведржитељ, Онај који све надзира, Промислитељ о свему, Онај који има власт (над свиме),¹⁴⁶ и Судија - то знамо и исповедамо; такође и то да је Бог један, тј. једна Суштина, и да се Он познаје (открива) и постоји у три Ипостаси: Оца и Сина и Светога Духа, и да су Отац и Син и Свети Дух у свему једно, осим по нерођености, рађању и исхођењу, те да је јединородни Син и Логос Божији и Бог, милосрдношћу срца Свога, ради нашега спасења, по благовољењу Оца и садејством Духа, бесемено зачет и да је рођен од свете Дјеве и Богородице Марије Духом Светим, и од Ње постао савршен човек; и да је Он једновремено и савршени Бог и савршени човек из две природе: божанске и човечанске, и да се Он (познаје),¹⁴⁷ кроз две природе које имају ум и вољу, као и способност делања и слободу, и које савршено поседују својства која приличе свакој, тј. божанској и човечанској. Али (у исто време) и у једној сложеној Ипостаси, и да је Он гладовао и жеднео, подносио напоре и био распет и прихватио,¹⁴⁸ тридневну смрт и погребeње, и да се узнео на небеса, одакле је к нама долазио и опет ће на крају доћи. Као сведочанство свега овога служи божанско Писмо, а такође и целокупан чин светих.

¹⁴³ Τα τε της θεολογιας τα τε της οικονομιας - *ea, quae ad doctrinam, tum de divinitate, tum de incarnatione spectant...* (погледати латински превод код Lequ.)

¹⁴⁴ Dionys. c. I, *De div. nom.*; Greg. Naz., *Orat.* 34 et 37.

¹⁴⁵ Упоредити са латинском преводом L: *more humano loqui...*

¹⁴⁶ Εξουσιαστης... = *potestatem omnium habens* (погледати латински превод код Норр.).

¹⁴⁷ Погледати латински превод код Норр.: *agnosci* (тј. *duabus in naturis*). Аналоган израз у грчком тексту не постоји, него се ова напомена подразумева кроз употребљене изразе у реченици.

¹⁴⁸ Бук. *испыталь...* (окусио, искусио)

САДРЖАЈ

Уместо предговора	5
Предговор Александра Бронзова	8
Тачно излагање православне вере	39
Књига прва	41
Књига друга	70
Књига трећа	121
Књига четврта	170
Напомене богословског, философског и историјског карактера	221
Алфавитни указатељ личних (небиблијских) имена особа које се спомињу у „Тачном излагању православне вере”	248